

PRIKAZI NOVIH KNJIGA, ČASOPISA I ZNANSTVENIH SKUPOVA

REVIEWS OF NEW BOOKS, MAGAZINES AND CONFERENCES

HRVATSKO-UKRAJINSKI ODNOSI I PARALELE IZ VIZURE FILOZOFSKOG FAKULTETA U ZAGREBU, UREDNICI DAMIR AGIČIĆ I MILJENKO JURKOVIĆ, FILOZOFSKI FAKULTET U ZAGREBU, FF PRESS, ZAGREB, 2022., 78 STR.

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu vrlo brzo je reagirao na ratna događanja u Ukrajini organiziranjem prigodne izložbe pod nazivom »Hrvatsko-ukrajinski odnosi i paralele«. Sam naziv izložbe sugerira da od ranije postoji suradnja znanstvenika iz Hrvatske i Ukrajine te da se povijest i kultura ove dvije zemlje mogu uspoređivati. Autori izložbe i svi koji su sudjelovali u pripremi imali su jasnu namjeru pokazati solidarnost sa stanovnicima Ukrajine, a pogotovo kolegama stručnjacima koji trpe agresiju na svoju zemlju. To je ujedno i prisjećanje na sve one koji su u akademskoj zajednici u Hrvatskoj gradili i njegovali hrvatsko-ukrajinske odnose, a među njima posebno su istaknuti nedavno preminuli Rajisa Trostinska, Jevgenij Paščenko, Mihajlo Filipčuk i Tomo Vinščak. Uz izložbu je nastala i popratna publikacija koju su uredili Damir Agičić i Miljenko Jurković. U njoj je objavljeno desetak radova uglednih hrvatskih znanstvenika koji djeluju na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Pošto su većina autora povjesničari, u publikaciji su uglavnom zastupljene teme iz povijest uz par radova s područja jezikoslovlja.

Uvodno slovo napisao je arheolog i povjesničar umjetnosti Miljenko Jurković, nekadašnji dekan Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Kako su radovi poredani kronološkim redom, tako je prvi posvećen pretpovijesti i staroj povijesti Hrvata na području današnje Ukrajine. Autor tog rada je arheolog Krešimir Filipec koji je napisao još jedan rad i to o Velikoj ili Bijeloj Hrvatskoj problematizirajući pojavu dvije Hrvatske u 10. stoljeću. Povjesničar Borislav Grgin bavio se temom iz razvijenog srednjeg vijeka kada su Hrvatska i Ukrajina bile dio istoga kraljevstva. Povjesničari Nataša Štefanec i Vjeran Kursar autori su rada o Vojnoj krajini i Ukrajini u ranom novom vijeku. Na to se kronološki nadovezuje rad povjesničara Hrvoja Petrića koji je za ovu priliku napisao rad o ukrajinsko-hrvatskim gospodarskim dodirima od 18. stoljeća do danas. O stradanju hrvatskih vojnika u Galiciji tijekom Prvoga svjetskog rata pisao je povjesničar Filip Šimetin Šegvić. Kulturna povijest hrvatsko-ukrajinskih veza tema je rada povjesničara Branimira Jankovića. Tu je i prikaz knjige koju je priredio povjesničar Tomislav Brandolica s biografijom Ladislava Žerjavića koji je tijekom zatočeništva na Golome otoku u memoarskom obliku zapisao sjećanja na život u Ukrajini u međuratnom razdoblju. Igor Marko Gligorić s Odsjeka za kroatistiku napisao je rad o današnjoj hrvatsko-ukrajinskoj jezičnoj, književnoj i kulturnoj suradnji. Kratak pregled povijesti studija ukrajinskoga jezika i književnosti na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu napisao je povjesničar Damir Agičić. Doseljavanje, identitet te mjesta susreta, njegovanja i promocije ukrajinskog identiteta i kulture ukrajinske nacionalne manjine u Republici Hrvatskoj opisala je u svojem radu etnologinja Marijeta Rajković Iveta. Spomenimo da su svi radovi opremljeni slikovnim prilogima i zemljovidima.

U drugom dijelu publikacije objavljeni su paneli s izložbe na kojima se nalaze tekstovi i fotografije kojima su opisani hrvatsko-ukrajinski odnosi iz vizure Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Gore nabrojani autori radova ujedno su sudjelovali u pripremi izložbe, a pridružili su im se još Neven Budak i Boris Bui. Iako je povod za postavljanje ove izložbe i izdavanje publikacije krajnje žalostan, inicijativa koju su pokazali djelatnici Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu svakako je pohvalna. Na ovaj način pokazali su koliko su brojne, snažne i zanimljive hrvatsko-ukrajinske veze te možemo očekivati još ovakvih i opsežnijih projekata.

PODRAVSKI ZBORNIK 48/2022, GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK ROBERT ČIMIN, MUZEJ GRADA KOPRIVNICE, KOPRIVNICA, 2022., 288 STR.

Po 48. put objavljen je *Podravski zbornik*, svakako jedna od najvažnijih, najpoznatijih i najdugovječnijih publikacija u Podravini. To je izdvački pothvat Muzeja grada Koprivnice na čelu s glavnim i odgovornim urednikom Robertom Čiminom koji je i ovoga puta napisao uvod u kojem je ukratko opisao sadržaj zbornika i način na koji je nastao. Kao što je jasno s naslovnice zbornika na kojoj je fotografija Ivana Lackovića Croate u trenutku stvaranja jedne od svojih slika s prepoznatljivim motivom drveća, 48. *Podravski zbornik* posvećen je upravo tom velikanu hrvatskog slikarstva, a u povodu 90. obljetnice rođenja. Naime, Muzej grada Koprivnice je tijekom 2022. godine različitim događanjima obilježio spomenutu Lackovićevu obljetnicu, a jedno od njih bio je stručni skup pod nazivom *Vizija budućnosti u tragovima prošlosti* koji je održan ovoga proljeća u Lackovićevom rodnim Batinskama. Stoga je u *Podravskom zborniku* objavljen dio članaka i priloga koji su nastali kao proširena izlaganja održana na spomenutom stručnom skupu. U današnje vrijeme kada smo svi preopterećeni različitim obavezama i poslovima, pravi je uspjeh prikupiti u samo nekoliko mjeseci pisane radove s nekog stručnog skupa pa zbog toga treba čestitati na požrtvornosti i trudu autorima tekstova i uredničkom timu. Zahvaljujući njima ovaj broj *Podravskog zbornika* ostat će trajan spomen i pisani trag na obilježavanje 90. obljetnice rođenja Ivana Lackovića Croate.

U ovom *Podravskom zborniku* objavljeno je ukupno deset članaka od kojih su prva tri posvećena Ivanu Lackoviću Croati, a autorice su im povjesničarke umjetnosti. Helena Kušenić iz Muzeja grada Koprivnice napisala je članak o ženi kao simbolu, metafori i alegoriji u stvaralaštvu Ivana Lackovića Croate. Autorica je utvrdila da je žena jedan od središnjih motiva u Lackovićevom opusu i usporedila je to s prikazivanjem žena u opusima drugih slikara, pogotovo Lackovićevih suvremenika. Važno je istaknuti da je kod Lackovića čest motiv majke, a to na simboličan način dočarava činjenica da je slikar nad obiteljskim grobom u Kalinovcu postavio veliku skulpturu koja prikazuje majku Tereziju Lacković. Povjesničarka umjetnosti Mihaela Cik iz Muzeja za umjetnost i obrt u Zagrebu autorica je članka o Lackovićevoj umjetnosti u primjeni, nekad i danas. Naime, značajan dio Lackovićevog opusa čini primijenjena umjetnost pa je autorica potaknula na razmišljanje o ekonomskoj strani bavljenja umjetnošću. Primjenu Lackovićeve umjetnosti pronašla je na najrazličitijim primjerima: tepisi, pribor za jelo, vaze, odjevni i dekorativni predmeti, poštanske marke, etikete, razglednice, plakati, ali i svečani zastor HNK. Maša Zamljačanec iz Muzeja grada Koprivnice napisala je članak o tome kako je Ivan Lacković Croata intepretirao prirodu, odnosno prikazivao ljepotu prirode – kojoj se iskreno divio – u svojim djelima. Stoga je u članku nastojala opisati kako pomoću Lackovićevih slika možemo učiti o svijetu koji nas okružuje, razvijati osjećaj odgovornosti prema okolišu te razvijati maštu i širiti vidike.

Redovito su u *Podravskom zborniku* dobro zastupljene teme s područja povijesti pa je tako i u ovome broju. Prva od njih je o ciglanama i tvornicama opeke u Virju i Đurđevcu, a autor je stalni suradnik *Podravskog zbornika* Vladimir Miholek. On je detaljno opisao tradicionalni način izrade opeke u 18. i 19. stoljeću, a zatim i industrijsku proizvodnju u prvoj polovini 20. stoljeća. Kao prilog članku objavljen je tablični popis s imenima radnika koji su primali plaću 1945. godine u ciglani u Virju i s nazivima njihovih radnih mjesta. Najdugovječnija suradnica *Podravskog zbornika*, profesorica u miru, povjesničarka Mira Kolar-Dimitrijević i ovoga je puta, iako na pragu 90. godine života, napisala rad u kojem je opisala četiri teme iz povijesti Podravine. Najprije su tu doprinosi biografiji ilirca Ferde Rusana, zatim sudjelovanje Đurđevčana u spaljivanju mađarske zastave 1895. godine i sudjelovanje Podravaca u pobuni 1918. godine te odnos Đure Basarićeka i Mihovila Pavleka Miškine. Nažalost, uredništvo ovdje nije odradilo svoj posao te su se potkrale mnoge faktografske pogreške kao što je pogrešan datum rođenja Ferde Rusana i neka pogrešna imena među kojima i ono ljekarnika iz Đurđevca koji se je zvao Fibić. Među člancima s područja povijesti nalazi se i rad o ludbreškim Židovima izrađen na temelju jednog dokumenta vjeroispovjedne općine iz 1937. godine koji se nalazi u posjedu autora članka Miloša Damjanovića koji je inače doktorand na Sveučilištu u Prištini. Osim o aktivnostima židovske zajednice u Ludbregu, autor je iz ovog dokumenta iščitao i niz drugih informacija važnih za razumijevanje povijesti Židova u Podravini. Povjesničar Vladimir Šadek napisao je zanimljiv članak u kojem je opisao sudski proces koji se vodio protiv molvarskog župnika Stjepana Kovačića nakon Drugog svjetskog rata.

Ovo je primjer kako je Komunistička partija u Jugoslaviji iz ideoloških razloga progonila rimokatoličke svećenike, a progon župnika Kovačića započeo je već u lipnju 1945. godine kada je uhićen i izveden pred sud. Unatoč poodmaktoj dobi od 75 godina bio je zatočen u Staroj Gradiški gdje je umro 1948. godine. Ovaj članak je važan doprinos poznavanju povijesti Podravine u 20. stoljeću i trajno sjećanje na župnika koji je tijekom 24 godine službe mnogo učinio za svoju župu u Molvama. S područja Molvi pristigao je još jedan članak čiji je autor Zvonimir Ištvan koji je izradio povijesni pregled osnovnog školstva u Gornjoj Šumi. Naime, Gornja Šuma je naselje u sastavu općine Molve u kojem je 1946. godine osnovana osnovna škola kako bi se olakšao polazak osnovne škole učenicima koji su do tada morali ići u Molve. Zbog pada broja stanovnika u Gornjoj Šumi i premalog broja učenika, područna škola je ukinuta 1983. godine. Autor je uz rad priložio i nekoliko tablica s podacima o djelovanju škole među kojima treba istaknuti popis prvih generacija učenika iz školske godine 1945./1946. i popis učitelja s brojem učenika.

Vrijedna suradnica *Podravskog zbornika* Ksenija Krušelj napisala je članak o najstarijoj poznatoj koprivničkoj kuharici iz 1922. godine. Riječ je o zbirci recepata koje je sakupila učiteljica Zlata Sudeta (1892.-1955.) i objavila ih 1922. godine kao *Veliku građansku kuharicu*. Osim analize spomenute kuharice, Ksenija Krušelj je dala opširan uvod i povijesni kontekst te važan prilog biografiji Zlate Sudeta. Koprivnička knjižničarka Dijana Sabolović-Krajina autorica je članka u kojem je opisala utjecaj Knjižnice i čitaonice »Fran Galović« u Koprivnici na promjene u zajednici kroz potporu Romima na koprivničkom području. Naime, u spomenutoj knjižnici je od 2010. do 2019. godine održano deset okruglih stolova o iskustvu rada s romskom djecom u dječjim vrtićima, školama i knjižnicama te je u ovome radu napravljen njihov pregled. Važno je znati da se na ovaj način osnažuju multikulturne i interkulturne stručne kompetencije što može biti primjer i drugima.

Na početku druge cjeline *Podravskog zbornika* u kojem se nalazi jedanaest priloga također su radovi nastali u povodu 90. obljetnice rođenja Ivana Lackovića Croate. Tako je povjesničar umjetnosti Marijan Špoljar napisao rad o Lakovićevim crtežima iz 1960-ih godina koje je okarakterizirao kao »naivne, a moderne«. Tu je i prilog književnice Božice Jelušić koja je predstavila zavičaj kao ishodište umjetnosti Ivana Lackovića Croate opisavši njegov životni put u nekoliko različitih faza. Ravnateljica Muzeja grada Đurđevca Edita Janković Hapavel u svojem je radu opisala Donaciju Ivana Lackovića Croate, koja se čuva u baštinskoj ustanovi kojom ravna, kao ishodišnu točku kulturnog turizma u Podravini. Slična tema je i autorice Ive Kožnjak koja je opisala zbirku djela Ivana Lackovića Croate koju je Muzeju *Croata insulanus* grada Preloga donirao poznati hrvatski teolog Matija Berljak. Iako su to svi prilozi o Ivanu Lackoviću Croati, u ovome dijelu nalazimo još tema s područja slikarstva. Tako je slikar Dali-bor Talajčić iz Rovinja opisao životni put i poveznice s Podravinom slikara Vladimira Potočnjaka (1924.-1997.) čiju ćemo 100. obljetnica rođenja obilježiti sljedeće godine.

Razgovor s naivnim umjetnikom Stjepanom Ivancem u povodu 50. obljetnice prve samostalne izložbe vodila je i za *Podravski zbornik* priredila Vlatka Šelimer. Na 150. obljetnicu smrti Petra Preradovića u svojem se prilogu osvrnuo Zdravko Seleš promišljajući o njegovim identitetima. Stjepan Kovaček napisao je prigodni tekst o 120 godina djelovanja Dobrovoljnog vatrogasnog društva u Vrbanovcu u kojem je opisao povijest toga društva. Još jedan rad o povijesti Židova na ludbreškom području je prilog čiji je autor Milivoj Dretar koji je opisao spašavanje židovske djece tijekom Drugog svjetskog rata. Ivan Ferencak izradio je prilog o svojim prijateljima koji su umrli tijekom 2022. godine, a gimnazijsko obrazovanje stekli su u Koprivnici. To su Zlatko Imbriovčan (1944.-2022.), Zlata Vucelić rođ. Kralj (1934.-2022.) i Ivan Stanišić Hans (1936.-2022.). Danijel Bačan i Lorena Međimurec autori su priloga o utjecaju povezanosti poljoprivrednika i prehrambene industrije na ruralni prostor Koprivničko-križevačke županije.

Ovogodišnji urednik za književnost je Mario Kolar koji je u ovaj *Podravski zbornik* uvrstio dva prozna teksta i nekoliko pjesama. Tu su prozni radovi Božidara Prosenjaka (pod naslovom »Marija i Sven«) i Darka Pernjaka (»Zarobljeni sjenama«) te dvije pjesme (»Lažljivec« i »Ščuka«) čiji je autor pokojni Željko Pukey. U rubrici *Podravsko nakladništvo* pobrojana su tiskana izdanja objavljena tijekom proteklih godinu dana. Pregled su priredile Josipa Strmečki i Ana Škvarić. Na kraju je rubrika Podravske kronike u kojima je na simboličan način, a pogotovo fotografijama dočarano što se je sve

događalo u Podravini u proteklih godinu dana. Tu su zabilježena događanja u nekoliko podravske općine: Đelekovec, Kalinovac, Legrad i Martijanec. Popis suradnika uz nove upute za suradnike i popis sponzora na samom su kraju *Podravske zbornika*. Svakako preporučamo da i 48. broj uvrstite u svoju osobnu biblioteku i često ga uzmete u ruke, a ozbiljno treba shvatiti i poziv za suradnju na budućim brojevima *Podravske zbornika* kako bi sljedeći 49., a pogotovo 50. broj bili što bolji i zanimljiviji.

Nikola Cik

IVAN ZVONAR: PREGLED POVIJESTI KAJKAVSKE USMENE KNJIŽEVNOSTI, III. DIO (OD VINKA ŽGANCA DO NAŠIH DANA), HRVATSKA UDRUGA MUŽI ZAGORSKOGA SRCA MARTINIŠĆE, ZABOK, 2022., 1055 STR.

Obimni izdavački projekt *Pregled povijesti kajkavske usmene književnosti* došao je 2022. godine objavljivanjem trećeg dijela do svog završetka. U Predgovoru autor Ivan Zvonar objašnjava da je obilje građe kajkavske usmene književnosti moralo biti raspoređeno u tri sveska, a djelovanje Vinka Žganca (1890. – 1976.) pritom je poslužilo kao orijentir za sistematizaciju istraživnog područja. Tako se prvi dio bavi razdobljem do 1920-ih godina, drugi dio Vinkom Žgancem i njegovim dobom, a treći razdobljem od Vinka Žganca do naših dana.

Treći dio *Pregleda povijesti kajkavske usmene književnosti* ponavlja ključne informacije o akademiku Vinku Žgancu, a prvenstveno je usmjeren na njegove neposredne suradnike koji su mu »izravno pomogli u prikupljanju i sređivanju građe«. Na prvom se mjestu nalazi njegova majka Marija Žganec koja mu je pjevala međimurske narodne pjesme od kojih je neke kasnije zapisao. Zanimljiv je podatak da je na njegov poticaj ona rukom napisala etnografsku studiju o Vratišincu na 1000 stranica. Među ostalim njegovim suradnicima našli su se različiti ljudi, od poljoprivrednika do znanstvenika, a Zvonar osim detalja o njihovom radu, pozornost posvećuje odnosu sa Žgancem te njegovim djelima. Na samom početku knjige tako se upoznajemo s Florijanom Andrašecom i njegovim melografskim, etnografskim i umjetničkom radom, zborovođom, orguljašem i skupljačem narodnih pjesama Miroslavom Vukom Croatom, sveučilišnim profesorom Zvonimirom Bartolićem, etnomuzikologom s Instituta za narodnu umjetnost (danas Institut za etnologiju i folkloristiku) Jerkom Bezićem, etnologom i etnokoreologom (također s Instituta) Ivanom Ivančanom, etnologom i sveučilišnim profesorom Tvrtkom Čubelićem, znanstvenikom Olinkom Delorkom s Instituta te Ivanom Mustaćem, kantorom rodom iz Svete Marije.

Sljedeća skupina kojoj se Zvonar posvetio obuhvaća suvremenike akademika Žganca koji su u svom znanstvenom radu posvećivali doličnu pažnju i kajkavskoj usmenoj poeziji te su tako »upotpunjavali znanstvene spoznaje« o usmenoj književnosti. To su zagovornik kajkavske književnosti akademik Franjo Fancev, znanstvenica u području književnosti Olga Šojat, teoretičarka usmene književnosti s Instituta za narodnu umjetnost Maja Bošković-Stulli, sakupljač narodnih pjesama Krešimir Mlač te Nikola Bonifačić Rožin koji se u okviru svog rada na Institutu bavio usmenim dramskim tekstovima.

Zvonar također ističe tri slovenska etnologa i folklorista (Ivan Grafenauer, Vilko Novak, Josip Dravec) koji su proučavali kajkavske usmene pjesme. Također posvećuje posebnu pažnju pučkoj književnosti kao »trećem književnom fenomenu« pri čemu polemizira sa stavovima Divne Zečević, koja se na Institutu za etnologiju i folkloristiku bavila usmenom i pučkom književnošću. Njegov je zaključak da: »Ne postoji pučki pjesnik. Ili je netko pjesnik, ili to nije.«

Nadalje se Zvonar dotiče sljedbenika koji su se u većoj ili manjoj mjeri u svom radu oslanjali na spoznaje Vinka Žganca. Bitna je autorova napomena da 1950-ih godina prestaje, kako ga naziva, prirodni život kajkavskoga usmenog poetskog stvaralaštva, pa se istraživanja više usmjeravaju na dublja proučavanja već zapisanih ostvarenja usmene književnosti. U skupinu sljedbenika ubraja sveučilišne profesore Josipa Kekeza, Jožu Skoka i Stjepana Hranjca, potom Ivana Zvonara, nastavnicu Mariju Novak i neizostavnu Elizabetu Toplek – tetu Lizu kao poznatu interpretatoricu međimurskih narodnih pjesama.

Na kraju Zvonar upućuje na prožimanja i paralele između znanosti i usmene književnosti te nas upozna s dvije aktivne znanstvenice, Anđelom Frančić s Filozofskog fakulteta u Zagrebu te Lidijom

Bajuk s Instituta za etnologiju i folkloristiku. Tu su i nastavnici Željko Kovačić i Vera Grgac čiji su doprinosi poznavanju kajkavske usmene književnosti vrijedni pažnje.

Kao što je i sam Zvonar zaključio, čitav *Pregled povijesti kajkavske usmene književnosti* može biti motivacija mlađim istraživačima, a svakako ga možemo smatrati »solidnim temeljem za daljnje proučavanje«. Naime, knjiga je opremljena kazalom imena i iscrpnim popisom literature koji potencijalnim istraživačima mogu biti od velike koristi, kao i brojne ilustracije. Zvonar ide korak dalje od pukog pobrojavanja proučavatelja kajkavske usmene književnosti i njihovih doprinosa te pokušava razjasniti nedoumice, pitanja autorstva te polemizirati sa zaključcima svojih kolega. Stoga nam na kraju ostaje čestitati autoru na završetku ovog velikog projekta.

Mihaela CIK

IGNACIJE AURELIJE FESSLER: TRI PRIJATELJA IZ NOVOGA ZRINA, ROMAN IZ DOBA HRVATSKOGA BANA NIKOLE VII. ZRINSKOGA, PRIREDIO ALOJZ JEMBRIH, OGRANAK MATICE HRVATSKE U ČAKOVCU, ČAKOVEC, 2022., 484 STR.

U hrvatskoj historiografiji i općenito u javnom kulturnom krugu ne jenjava zanimanje za povijest obitelji Zrinski. Ovom velikaškom obitelji nisu zaintrigirani samo povjesničari nego i povjesničari umjetnosti, povjesničari književnosti, jezikoslovci, muzejski stručnjaci i drugi. Jedan od najzanimljivijih članova obitelji bio je Nikola VII. Zrinski i to ne samo zbog svoje nesretne sudbine (poginuo je u lovu na vepa u nerazjašnjenim okolnostima) nego i zbog svoje uloge u političkom i vojnom životu Hrvatske toga doba. Kao što je njegov život danas mnogima inspirativan, tako je bilo i ranije pa je Nikola VII. Zrinski postao glavni lik jednog romana koji je napisan 1799. godine na njemačkom jeziku. Autor je Ignacije Aurelije Fessler (Ignaz Aurelius Fessler) o kojem će kasnije biti nešto više riječi, a roman se čuva u Austrijskoj nacionalnoj knjižnici. Prijevod romana s njemačkoga jezika napravila je Lidija Kolar, a za objavljivanje na suvremenom hrvatskom jeziku priredio je Alojz Jembrih. Osim toga, Jembrih je proučio izdanje ovoga romana iz 1833. godine koje ostvario Toma Miklaušić, a prema prijevodu koji je 1823. godine napravio Juraj Pavlinić. Stoga je ovom prilikom, osim prijevoda na suvremeni hrvatski jezik s njemačkog jezika objavljen i transkript kajkavskog izdanja iz prve polovine 19. stoljeća. To je vrlo korisno jer je Pavlinić prijevod radio prema izdanjima na mađarskom jeziku koja su objavljena 1804., odnosno 1812. godine.

Naslov njemačkog izvornika glasi *Jodocka von Ilgendorf oder die drei Freunde von Serinwar* pa bi prijevod romana glasio *Judita iz Ilgendorfa ili Tri prijatelja iz Novoga Zrina*. Upravo je taj drugi naslov preuzet kao naslov ovoga suvremenog izdanja. Spomenimo da su Juraj Pavlinić i Tomaš Mikloušić napravili prijevod pod naslovom *Zrinji Miklouš ili dogođenja Zrinji Miklouša, bana horvatskoga, njegoveh dveh prijatelov i Judite Iljefalvi*. Iz naslova je jasno da je ovo povijesni roman (kako ga je okarakterizirao i priređivač Alojz Jembrih). Svi koji će prionuti čitanju romana vidjet će da je sadržaj podijeljen u 20 poglavlja i da se donekle razlikuje od suvremenih romana što nije neobično s obzirom da je napisan prije više od dvije stotine godina. No, jasno je vidljiva izmjena pripovijednih dijelova (naracije) i dijaloga. Tematski je ovo djelo u kojem se veličaju junaštvo i ratno herojstvo te prijateljska odanost iako je roman prepun brutalnih scena. Dakako, roman ima i ljubavnu priču. Radnja romana smještena je u posljednje godine života Nikole VII. Zrinskog, dakle od oko 1660. do 1664. godine. Sadržaj romana prepričan je u jednome od popratnih tekstova koji je napisao Alojz Jembrih. Uz to, napravio je jezičnu analazu spomenutog izdanja iz prve polovine 19. stoljeća koje su napravili Juraj Pavlinić i Toma Miklaušić kao i opis toga prijevoda s objašnjenjem okolnosti u kojima je nastao. Čitateljima romana (pogotovo onima koji ne znaju mnogo o povijesti) uveliko će pomoći opis povijesnih osoba, mjesta i događaja koji se spominju u romanu, a koji je također izradio Alojz Jembrih. Za čitatelje hrvatske verzije romana iz 1823., odnosno 1833. godine tu je glosarij s objašnjenjem kajkavskih riječi i izraza.

Među popratnim tekstovima koje je priredio Alojz Jembrih je i biografija autora romana. Ignacije Aurelije Fessler bio je osebujni intelektualac koji je iza sebe ostavio velik spisateljski opus, a čiji bi život također mogao poslužiti kao predložak za roman. Rođen je u Ugarskoj 1756. godine, pristupio je

franjevcima kapucinima i s 23 godine je zaređen za svećenika. Postao je doktor i sveučilišni profesor ali je napustio redovnički život i priključio se društvu slobodnih zidara. Pošto je objavljivao tekstove usmjerene protiv isusovaca pao je u nemilost mnogih te je razočaran prešao na luteransku vjeru. Dva puta se je ženio i veći dio života proveo je u Berlinu gdje objavljivao književna djela na njemačkom jeziku. Umro je u Sankt Peterburgu 1839. godine. Bio je dobro upoznat s poviješću obitelji Zrinski jer je, između ostaloga napisao povijest Ugarske i pridruženih joj zemalja. Stoga bi možda bilo vrijedno i neka druga Fesslerova djela prevesti na suvremeni hrvatski jezik kao što je to napravljeno s ovim romanom. Na do sada učinjenom poslu svakako treba zahvaliti i čestitati priređivaču Alojzu Jembrihu te Ogranku Matice hrvatske u Čakovcu kao izdavaču i suizdavaču Međimurskoj županiji.

Nikola Cik

VREMENA KRIZA U POVIJESTI MEĐIMURJA, ZBORNİK RADOVA, UREDILI ZORAN TURK I ANĐELKO VLAŠIĆ, OGRANAK MATICE HRVATSKE U ČAKOVCU, CENTAR ZA ISTRAŽIVANJE MEĐIMURJA, ČAKOVEC, MURSKO SREDIŠĆE, 2022., 182 STR.

U stručnoj i široj javnosti možda je još uvijek malo poznato da je u Murskom Središću početkom 2020. godine osnovana udruga koja je nazvana Centar za istraživanje Međimurja. Osnivači i članovi postavili su jasne ciljeve zbog kojih su pokrenuli ovu udrugu, a to je organiziranje znanstveno-stručnih skupova, provedba istraživačkih projekata, organiziranje stručnih i popularnih predavanja, predstavljanje knjiga, izdavanje publikacija i drugo. Upravo je jedan od prvih većih pothvata Centra bilo izdavanje zbornika radova s temama o krizama u povijesti Međimurja. S obzirom na vrijeme u kakvom živimo koje je obilježeno zdravstvenom i gospodarskom krizom te ratnim sukobima logično je da se u historiografiji pojavljuju radovi na temu kriza koje su u prošlosti pogađale stanovništvo na nekom području. Tako su se urednici ovoga zbornika, povjesničari Zoran Turk i Anđelko Vlašić, odlučili na prikupljanje radova o krizama kojima je u prošlosti bilo pogođeno stanovništvo Međimurja. Rezultat je sedam kvalitetnih radova koji su kronološki poredani od srednjeg vijeka do Prvoga svjetskog rata. Sami su urednici u predgovoru izrazili zadovoljstvo zbog zavidne razine kreativnosti i marljivosti koju su autori utkali u svoje radove u kojima su prikazali rezultate svojih istraživanja različitih tema kojima su pristupili na inovativan način. Centru je u objavljivanju ovoga zbornika pomogao Ogranak Matice hrvatske u Čakovcu kao dokazani vrijedni izdavač na području Međimurja.

Svi objavljeni radovi su kategorizirani tako da se u zborniku nalaze tri izvorna znanstvena rada, tri pregledna znanstvena rada i jedan stručni rad. Prvi je rad Zorana Turka koji je problematizirao neprijateljske upade i unutarnje sukobe kao krizne situacije na području Međimurja u srednjem vijeku. Dakle, autor se bavio vojnim sukobima u razdoblju od oko 300 godina. Osim upada stranih vojnih sila obradio je sukobe među plemstvom te provala Mongola i Osmanlija. Na tu temu nadovezuje se rad Anđelka Vlašića o osmanskim napadima na Međimurje tijekom 15. i 16. stoljeća. Ono što ovaj rad razlikuje od drugih radova sličnih naslova jest činjenica da je autor podatke prikupio iz osmanskih narativnih izvora i to kronika i putopisa. Autor je prvu osmansku provalu u Međimurje smjestio u 1479., odnosno 1480. godinu, a upostava habsburško-osmanske imperijalne granice na rijeci Muri značila je stalnu opasnost od Osmanlija još i tijekom 17. stoljeća. Andreja Talan Gombar autorica je rada u kojem je opisala međimursko gospodarstvo u kriznim vremenima na primjeru Čakovečkoga vlastelinstva u drugoj polovini 17. stoljeća. Ona se također referirala na negativne utjecaje vojnih sukoba (upadi Osmanlija) na gospodarstvo i činjenicu da je u Međimurju bilo pojačano društvo koje se bavilo ratarstvom, stočarstvom, vinogradarstvom i trgovinom.

U zborniku u objavljena dva rada s područja povijesti umjetnosti u kojima su autorice prepoznale utjecaj zdravstvenih kriza na sakralno slikarstvo i graditeljstvo. Tako je Maja Žvorc opisala oltarnu sliku apoteoze sv. Franje Ksaverskoga koja se čuva u Muzeju Međimurja u Čakovcu, a izvorno se nalazila u dvorskoj kapeli u čakovečkom Starom gradu. Pošto je autor slike nepoznat, Maja Žvorc je komparativnom analizom došla do nekoliko pretpostavki o autorstvu. Ono zbog čega je relevantna ova oltarna slika sv. Franje Ksaverskoga, jednoga od glavnih svetaca zaštitnika od kuge, jest prikaz kuge u Čakovcu.

Naime, kuga je bila najveća opasnost za stanovništvo u antici, srednjem i ranome novom vijeku pa su se redovito utjecali svecima zaštitnicima od te opake bolesti te su njima u čast podizali oltare, pilove, kapele i crkve te naručivali skulpture i slike kao što je ova iz Čakovca. Jedan od svetaca zaštitnika od kuge je i sv. Rok pa je Iva Kožnjak napravila rad u kojem je prikazala zavjetnu gradnju posvećenu tome svecu u Međimurju. Tako je krizne zdravstvene situacije stavila u korelaciju s gradnjom zavjetnih crkvi u Međimurju i to prvenstveno župne crkve u Novom Selu Rok i Draškovcu, a pobrojila je oltarne slike, skulpture i freske na kojima je prikazan sv. Rok u crkvama diljem Međimurja.

Iako je velikih epidemija tijekom povijesti bilo mnogo, a pogotovo je poznata epidemija španjolske gripe u ovome zborniku je opisana tzv. ruska grupa čije su posljedice slabo poznate. Naime, epidemija koja je nazvana ruska gripa zahvatila je svijet tijekom zime 1889. i 1890. godine. Stoga je Zoran Turk pristupio prikupljanju i analizi podataka iz matičnih knjiga Župe sv. Marka u Selnici i rezultate je objavio u svojem radu. Osim toga, vijesti o ruskoj gripici pronašao je i u tadašnjim novinama koje su izlazile u Međimurju. Trauma Prvoga svjetskog rata u međimurskim narodnim pjesmama tema je rada etnologinje Janje Kovač iz Muzeja Međimurja. Ona je analizirala ogroman korpus od gotovo osam stotina međimurskih tradicijskih pjesama kako bi pronašla motive koji su vezani za Prvi svjetski rat. S obzirom na velik broj Međimuraca koji su sudjelovali u Prvome svjetskom ratu, autorica je došla do zaključka da je ovaj ratni sukob ostavio duboki trag u narodnim pjesmama, a neke primjere je prikazala u svojem radu.

Treba istaknuti da su svi radovi objavljeni u zborniku opremljeni slikovnim priložima, a neki od njih i grafikonima. Na kraju zbornika nalazi sekalozalo osobnih i geografskih imena što će pomoći čitateljima u pretraživanju podataka. Ono što bi trebalo dodati na kraju ovakvih zbornika su kratke biografije autora radova. Svakako možemo dijeliti zadovoljstvo s urednicima zbog zanimljivog sadržaja zbornika i iskreno se nadamo da će objavljivanje ovakvih zbornika postati redovna djelatnost Centra za istraživanje Međimurja.

Nikola Cik

ZVONIMIR IŠTVAN: GORNJA ŠUMA, PRILOZI ZA POVIJEST DRUŠTVENOG ŽIVOTA GORNJE ŠUME, MOLVE LEDINA I MOLVA, OPĆINA MOLVE, MOLVE, 2022., 296 STR.

Poslije niza knjiga o različitim segmentima društvenoga života u nekoliko različitih naselja u Podravini, zatim o šumarstvu, jednog obiteljskog rodoslovlja i monografije o selu Bukevje, pred nama je nova knjiga Zvonimira Ištvan koji je opsežnija od svih do sada objavljenih njegovih knjiga. Riječ je o monografskom izdanju u kojem je na malo manje od tri stotine stranica opisana povijest i društveni život sela Gornja Šuma koje je danas u sastavu Općine Molve. Gornja Šuma je naselje u kojem je 1966. godine rođen Zvonimir Ištvan pa je urednik knjige Dražen Podravec u svojem predgovoru s pravom ovu knjigu nazvao autorovim darom rodnome mjestu. Svatko od nas ima potrebu (sa)čuvati uspomenu na svoje rodno mjesto, a to je Zvonimir Ištvan već učinio u svojem zmajskom imenu jer se kao član Družbe Braća Hrvatskoga Zmaja naziva Zmaj Molvarski od Gornje Šume, no ovom je knjigom podignuo velebni pisani spomenik naselju u kojem je rođen. Knjiga je objavljena u ljeto 2022. godine i javnosti je prvi puta predstavljena upravo u Gornjoj Šumi 8. rujna ove godine. Nakladnik je Općina Molve, a sunakladnik Dobrovoljno vatrogasno društvo u Gornjoj Šumi, dok je izvršni nakladnik Izdavačka kuća Meridijani.

Kao što stoji u podnaslovu, ovo nije knjiga samo o Gornjoj Šumi već i o zaseoku Molve Ledine kao i općenito o molvarskoj Podravini i Molvama. Sadržaj knjige podijeljen je u nekoliko cjelina. Na početku je opisana povijest naseljavanja mjesta Gornja Šuma i Molve Ledine, ali i samih Molva. Naime, Molve su naseljene poslije osmanskih pustošenja u 17. stoljeću, a Gornja Šuma i Molve Ledine bili su molvarski konaci koji su trajno naseljeni u drugoj polovini 19. i na početku 20. stoljeća. Stoga je autor posebno analizirao brojnost stanovništva i izradio popis obitelji u Gornjoj Šumi i Molve Ledinama prema stanju iz 1929. godine. U posebnom poglavlju opisana je povijest školstva u Gornjoj Šumi gdje su osim teksta i brojne tablice te fotografije. Društveni i gospodarski život na konacima Gornja Šuma i Molve

Ledine opisan je u posebnom poglavlju. Tu su podaci o vjerskom životu i pogotovo o sakralnim objektima na tome području. Poznato je da iz Gornje Šume potječe veliki hrvatski slikar Mijo Kovačić koji je ime svojeg rodnog mjesta pronio svijetom. Osim njega, u Gornjoj Šumi rođeni su slikari Đuro Jaković, Dragutin Kovačić, Đuro Popec i kipar Josip Žagar, a u Molve Ledinama rođen je slikar Ivan Andrašić.

Drugi dio knjige koji obuhvaća više od 150 stranica posvećen je povijesti vatrogastva na području Molva i okolnih zaseoka među kojima je i Gornja Šuma. Pri tome je posebni naglasak stavljen na dobrovoljno vatrogastvo. Najviše je, dakako, napisano o Dobrovoljnom vatrogasnom društvu u Gornjoj Šumi (osnovano 1960. godine) čija je povijest zapravo zaslužna za izradu cijele ove knjige. Podaci su prikazani kronološkim redosljedom, a sve je napisano prema dokumentima, zapisnicima, fotografijama i kazivanjima sudionika događaja, odnosno osnivača i najstarijih članova Dobrovoljnog vatrogasnog društva u Gornjoj Šumi. Na taj način nastala je detaljna povijesnica društva tijekom više od šest desetljeća postojanja. Uz tekst je i nekoliko priloga u obliku tablica u kojima su poimence popisani predsjednici, dopredsjednici, tajnici, blagajnici, članovi upravnog odbora, zapovjednici, dozapovjednici, vođe odjeljenja, bolničari, predsjednici i članovi nadzornog odbora DVD-a u Gornjoj Šumi. Vrlo je zanimljiv i popis požara (po datumima) koji su se dogodili na području djelovanja DVD-a u Gornjoj Šumi u razdoblju od 1960. do 2020. godine. Na kraju treba napomenuti da je knjiga opremljena s više stotina slikovnih priloga među kojima su preslike starih fotografija iz cijelog 20. stoljeća i fotografije koje je snimio sam autor knjige. Zbog svega što je Zvonimir Ištvan do sada napravio iščekujemo njegove nove radove i doprinose poznavanju povijesti Podravine.

Nikola Cik

FRA ABRAHAM ZELENIĆ: ZERCALO DUŠE (1650.), PRIREDIO TOMO BLAŽEKA, OGRANAK MATICE HRVATSKE U ČAKOVCU, MEĐIMURSKA ŽUPANIJA, ČAKOVEC, 2022., 250 STR.

Srednjovjekovni rukopis *Zercalo duše*, jedan od najstarijih napisanih djela na kajkavskom jeziku, sada je zahvaljujući priređivaču Tomi Blažeku dostupan u prijepisu. Original rukopisa inače se čuva u Metropolitani, a ova knjiga osim prijepisa donosi i skenirani original sa šest grafika koje ga prate.

U Predgovoru Tomo Blažeka iznosi osnovne podatke o *Zercalu duše* s posebnim osvrtom na ulogu Nikole Zrinskog Čakovečkog u dovođenju franjevaca u Čakovec u 17. stoljeću, što je bitno jer među njima bio i autor Abraham Zelenić. Blažeka, kao i prof. dr. Zvonimir Bartolić, autor popratnog teksta, upozoravaju da je njegovo djelo *Zercalo duše* »knjiga moralnih traktata za moaliste« namijenjena prvenstveno redovnicima, ali i ostalim vjernicima.

Na početku knjige nalazi se posveta Blaženoj Djevici Mariji nakon čega slijede tri dijela: *Od sveta nestalnosti*, *Od redovne kreposti* i *Od posledneuh duhovneuh človeka*. Nakon ovih prozних dijelova slijede *Pesmi nove od imena Ježuševoga*.

Blažeka u Predgovoru ističe da je njegov cilj da ova knjiga bude dostupna za daljnja proučavanja, koja su svakako potrebna jer osim nekoliko opaski koje ponavljaju Blažeka i Bartolić, nedostaje kontekstualizacija koja bi privukla veći broj suvremenih čitatelja i istraživača. Čitatelje bi isto tako mogao odbiti jezik, pa bi tumač manje poznatih riječi svakako bio koristan dodatak ovom izdanju.

U svom tekstu Bartolić daje kratku usporedbu Zelenićeve kompozicije izlaganja, rečenične strukture, i retoričkih sredstava s djelima njegovih suvremenika. Također, on na temelju jezičnih karakteristika iznosi pretpostavku da Zelenić potječe iz nekog od mjesta između Koprivnice i Đurđevca, što zahtijeva potvrdu. Posebno je zanimljiv dio teksta u kojem se dotiče razloga zašto knjiga nije tiskana, a pronalazi ih u starješinama koji su smatrali da je Zelenić malo »presoilio« glavu koja govori o ženskoj krivnji za sve zlo. Upravo se ovdje nudi jedan od primjera koji ukazuju na potencijale za suvremena čitanja ovog specifičnog djela iz sredine 17. stoljeća, a koji su zahvaljujući objavi rukopisa dobili priliku da se ostvare.

Mihaela CIK

HELENA KUŠENIĆ: IVAN GENERELIĆ – VODIČ KROZ POSTAV / DIGITALIZIRANA PREZENTACIJA BAŠTINE, KOPRIVNIČKOKRIŽEVAČKA ŽUPANIJA, KOPRIVNICA, 2022., 96 STR.

Hrvatsko slikarstvo 20. stoljeća bogato je velikanima poput Vlahe Bukovca, Ljube Babića, Vladimira Varlaja ili Ede Murtića. Među njima svoje zasluženno mjesto nalazi i Ivan Generalić (21. 12. 1914., Hlebina – 27. 11. 1992., Koprivnica), rodonačelnik jedinstvenog umjetničkog pravca znanog kao Hlebinska škola naivne umjetnosti. Radi se o stilu koji je nastao iz aktivizma grupe Zemlja 1930-ih godina iz čijih se redova akademski slikar Krsto Hegedušić zaputio prema jednom podravskom pitoresknom selu i tamo nalazi mladog Ivana Generalića. Njihovom suradnjom nastala je priča u kojoj će priroda biti polazna točka nove umjetnosti koja je u kasnijim desetljećima nadišla lokalne okvire i postala svjetski prepoznati fenomen. U tom smislu, uz bok Generalića stasaju redom i drugi majstori poput Dragana Gažija, Mirka Viriusa, Ivana Večenaja, Franje Vujčeca, Mije Kovačića, Franje Filipovića i drugi. Sve veća zainteresiranost za ovakav vid umjetnosti posljednično je dovelo do izgradnje Galerije naivne umjetnosti Hlebina i njenog svečanog otvorenja sredinom 1968. godine kao izdvojeni odjel Muzeja grada Koprivnice. Zanimljivo, radilo se o *prvom takvom* novoizgrađenom muzejsko-galerijskom objektu u bivšoj Jugoslaviji, a prema rješenju zagrebačkog arhitekta Miroslava Begovića (1925. – 2004.). S vremenom se pokazalo da prostor Galerije postaje prostorno ograničen, poglavito 1979. godine kada Ivan Generalić za fundus Galerije poklanja prvih 17 radova velikog formata, što se potvrđuje i 1982. godine s još nekoliko doniranih umjetnina. Nam Kako povodom 20. obljetnice rada hlebinske galerije u Muzejskom vjesniku prigodno piše Oka Ričko, tadašnja kustosica Galerije, uvjet Generalićeve donacije bila je dogradnja ili aneks postojećem objektu kako bi se ista mogla trajno izložiti, što je i realizirano 14. prosinca 1985. godine kada se dogodilo svečano otvorenje i predstavljanje »Muzejske zbirke Ivana Generalića«. Od tada pa sve do 2022. godine ta je zbirka izložena u manje-više jednakom obliku, a kako svo to vrijeme nije imala zasebni vodič ovogodišnjim je izdanjem ispravljena mala nepravda prema jednom od najvećih hrvatskih slikara.

Naime, u sklopu projekta Odgovorna zelena destinacija »Europska Amazona« sufinanciranog kroz program Transnacionalne suradnje Dunav Europske unije (fondovi ERDF i IPA) omogućeno je od strane Koprivničko-križevačke županije kao projektnom partneru oblikovanje i tisak prigodne publikacije na temu digitalizirane prirodne i kulturne baštine. Upravo stoga, znajući za potrebe izrade vodiča kroz stalni postav Generalićevog aneksa u Hlebinama prionulo se njegovoj izvedbi, a uz koji se i u samom izložbenom prostoru instalirala hologramska video prezentacija kulturne i prirodne baštine Podravine - prikaz okoliša rijeke Drave i prezentacija slikanja na staklu u stilu naivne umjetnosti, prikaz značajki i slikarskog stila podravske naivne umjetnosti. Nakladnik vodiča jest Koprivničko-križevačka županija, prijevod na strani jezik provela je tvrtka IDI VIDI d.o.o. iz Velike Gorice, korištene su fotografije iz arhive Muzeja grada Koprivnice, Vladimira Kostjuka i Stjepana Dolenca, dok je za grafičko oblikovanje, prijelom i tisak bila zadužena tvrtka KERSCHOFFSET d.o.o. iz Lučkog. Mala knjižica na 96 stranica visine 23,5 cm tiskana je u nakladi od 1.000 primjeraka, a na omotu joj se nalazi »Rogati konj« (1974.).

Najviše zasluga za sadržaj vodiča kroz postav pripada povjesničarki umjetnosti i viša kustosica Muzeja grada Koprivnice Heleni Kušenić. U posljednjih godina redovito realizira izložbe naivne tematike u Hlebinama i izvan njih, a prvo obimnije autorsko izdanje o naivnoj umjetnosti objavljeno joj je 2018. godine povodom 50. godišnjice djelovanja Galerije naivne umjetnosti u Hlebinama objavljena monografija »Putevima Hlebinske škole« u sklopu Biblioteke Podravskog zbornika. Ovaj dvojezični vodič (hrv-eng) donosi pregled Generalićeve donacije na način da autorica čitatelja prvo ukratko uvodi u genezu Hlebinske škole i nastajanja tog fenomena, potom se okreće Ivanu Generaliću, njegovu kontekstu i izvorima nadahnuća te potom potanko opisuje razvoj slikarske faze koje posjetitelj može vidjeti u samom galerijskom prostoru. Radi se o ukupno 30 radova nastalih od sredine 1940-ih do sredine 1980-ih među kojima prevladava slikarski najprepoznatljivija tehnika ulja na staklu (ili sekuritru većih dimenzija), dok je prisutno i nekoliko akvarela, tuševa te pastela na papiru. Svi su radovi reproducirani u ovom vodiču velikim fotografijama, među kojima su gdjekad izdvojeni pojedini detalji, tako da je sveukupno preneseno pedesetak slikovnih priloga koji nam interpretiraju Generalićevo viđenje

seoskog života stanovnika Podravine. Života kakav je vidio Ivan Generalić, života kakav su vidjeli mnogi drugi naivni umjetnici, života kakav nam je danas nevidljiv i nepovratno izgubljen. Pred kraj vodiča donosi se kratka biografija Ivana Generalića, popis umjetnina koje Muzej grada Koprivnice čuva u nasljeđe novim generacijama, četverojezični zaključak predmetne teme (hrv – eng – njem – mađ) sa slikovnim prikazima hologramske projekcije te servisne informacije Galerije naivne umjetnosti u Hlebinama.

Valja naglasiti da je vodič kroz postav nenaplatan za korisnika budući da je kao promotivni materijal tiskan kroz europski projekt i da ga se može samostalno pribaviti prilikom posjete galeriji. Neke nepravde nikad se ne isprave, za neke je potrebno određeno vrijeme, a koprivnički muzealci mogu biti zadovoljni što su prepoznali priliku da to učine i Ivana Generalića ponovno stave u europski kontekst i na ovakav način. Ujedno, iskorištena je mogućnost reanimiranja Generalićevih slika i vraćanja živosti pokreta njegovim likovima što je jedna nova turistička ponuda u smislu interpretacija kulturne baštine u hlebinskoj galeriji što je omogućeno suvremenim tehnologijama i EU projektima. Projekcija i vodič kroz postav javno su predstavljani u sklopu programa manifestacije »Šetnja kroz naivu« u Hlebinama potkraj kolovoza 2022. godine.

Robert ČIMIN

HRVATSKE ŠUME: 30 GODINA U SLUŽBI ODRŽIVOG RAZVOJA, MONOGRAFIJA, HRVATSKE ŠUME, 2021., 304 STR.

»Hrvatske šume« su povodom 30. obljetnice postojanja poduzeća izdale prigodnu monografiju sastavljenu od priloga više autora, a glavni urednik je Ivica Milković.

Monografija je podijeljena na četnaest poglavlja uz Proslav ministrice poljoprivrede mr. sc. Marije Vučković te Uvod predsjednika i članova Uprave Krunoslava Jakupčića, Ante Sabljica i Igora Fazekaša. Oni su istaknuli kako je obilježavanje 30 godina postojanja poduzeća »Hrvatske šume« velika čast i ponos svima koji su radili ili rade u poduzeću te na taj način omogućili da ono ispuni sve zadaće koje zajednica postavlja pred njega. »Hrvatskim šumama« je povjereno upravljanje izvanredno važnim i vrijednim prirodnim reusursom-šumama u vlasništvu Republike Hrvatske, a poduzeće tu zadaću obavlja odgovorno uz osiguranje održivog razvoja i sve veće vrijednosti šuma. Cilj je podizanje kvalitete u obnovi i zaštiti šuma te time zadovoljiti potrebe i očekivanja svih zainteresiranih strana, od države kao vlasnika šuma i lokalnih samouprava, preko kupaca i dobavljača pa do najšire javnosti. Također, cilj je osigurati održivo gospodarenje državnim šumama na cijelom području RH na ekološki osjetljiv, ekonomski učinkovit i socijalno odgovoran način prema društvu u cjelini i zaposlenicima poduzeća. Uz to, »Hrvatske šume« žele biti vodeće trgovačko društvo za gospodarenje šumama u regiji koje će podizati svijest građana o šumama kao nacionalnom prirodnom bogatstvu RH te promicati načela održivog razvoja.

U poglavlju »Osnovni podaci o šumama i šumarstvu u Republici Hrvatskoj«, čiji je urednik Ivica Milković, dati su podaci o ukupnoj površini šuma i šumskih zemljišta u RH koja iznosi 27.590 km² što čini 49% ukupnog teritorija. Od toga je u vlasništvu RH 20.973 km² ili 76% dok je 6.617 km² ili 24% u vlasništvu privatnih i drugih šumoposjednika. »Hrvatske šume« d.o.o. gospodare s 97% ukupne površine šuma i šumskih zemljišta u vlasništvu RH, a s preostala 3% koriste se tijela državne uprave ili pravne osobe čiji je osnivač RH. Više od polovine šuma i šumskih zemljišta nalazi se na krškom području Republike Hrvatske. Oko 52% ukupne površine šuma i šumskih zemljišta je gospodarske namjene, oko 30% ima primarno zaštitnu namjenu, dok 18% čine šume s posebnom namjenom.

Uz stanje površina prikazano je i stanje drvene zalihe koja na području RH iznosi ukupno 418,6 milijuna m³, od čega e 334,9 milijuna m³ (80%) u šumama u vlasništvu RH te 83,7 milijuna m³ (20%) u šumama šumoposjednika. Od vrsta drveća najviše je zastupljena obična bukva (37%), hrast lužnjak (12%), hrast kitnjak (9%), obični grab i jela (8%) te ostale vrste (26%).

Tečajni godišnji volumni prirast iznosi 10,14 milijuna m³ od čega je 7,93 milijuna m³, u šumama u vlasništvu RH, a 2,21 milijuna m³ u šumama šumoposjednika. Prirast gospodarskih šuma u ukupnom

tečajnom godišnjem volumnom prirastu sudjeluje sa 74%, u šumama posebne namjene s 21%, a u zaštitnim šumama s 5%.

Prosječni godišnji ukupni etat (sječa) iznosi 8,03 milijuna m³, od čega 6,47 milijuna m³ u šumama u vlasništvu RH i 1,56 milijuna m³ u šumama privatnih šumoposjednika,

Krešimir Žagar urednik je poglavlja »Profil Hrvatskih šuma« u kojem je prikazana organizacijska shema poduzeća »Hrvatske šume« te su istaknute najvažnije godine i datumi iz povijesti hrvatskoga šumarstva od 1765. kada su osnovane prve šumarije (Krasno, Baške Oštarije i Petrova Gora) pa sve do danas. Također su dani i osnovni podaci o »Hrvatskim šumama« s površinama šuma i šumskih zemljišta, drvnom zalihom, prirastom i etatom.

Ukupna površina šuma i šumskih zemljišta iznosi 2.024.461 ha od čega obrasla površina iznosi 1.769.009 ha. Ukupna drvena zaliha iznosi 316 milijuna m³, odnosno 274 m³/ha (bez I. dobnog razreda), godišnji prirast iznosi 7,5 milijuna m³, odnosno 6,5 m³/ha (bez I. dobnog razreda), a godišnji etat 6,1 milijuna m³.

Poglavlje »Osnutak, razvoj i organizacijske promjene Hrvatskih šuma« uredili su Ivan Hodić, Josip Dundović i Mirko Kovačev. U poglavlju se navode okolnosti i razlozi formiranja jedinstvenog državnog poduzeća za gospodarenje šumama. Obrađeno je razdoblje od 1990. do 1991. godine u kojem su donijeti zakonski propisi te osnovano Javno poduzeće Hrvatske šume p.o. Zagreb. Zatim je u razdoblju od 1991. do 1995. godine obrađeno funkcioniranje Hrvatskih šuma u ratnim uvjetima. U razdoblju nakon 1995. godine dan je kronološki popis ministara nadležnih za poslove šumarstva, predsjednika i članova Nadzornog odbora te direktora i predsjednika Uprave Hrvatskih šuma. Također je dan i popis radnika HŠ poginulih kao hrvatski branitelji te popis radnika HŠ koji su poginuli kao civilne žrtve rata.

»Kadrovi i uvjeti rada« naziv je poglavlja urednika Stjepana Dragičevića u kojem je dan prikaz kretanja broja zaposlenih od 1991. do 2020. godine iz kojeg je vidljivo da je 1991. godine bilo 11.196 zaposlenih i taj broj konstantno opada da bi 2020. godine iznosio 7907 zaposlenih.

Posebno je obrađena zaštita na radu u »Hrvatskim šumama« s obzirom da je radno mjesto šumskih radnika jedno od najopasnijih zanimanja te se nalazi na otvorenom prostoru, gdje su radnici svakodnevno izloženi raznim klimatskim uvjetima koji utječu na njihovu sigurnost i zdravlje. Uz razvoj edukacije iz područja zaštite na radu prikazani su i podaci o broju ozljeda na radu od 1995. do 2020. godine te o broju izgubljenih radnih dana zbog ozljeda na radu.

Dubravko Janeš uredio je poglavlje »Šumski fond« u kojem daje usporedbu površina šuma i šumskih zemljišta te drvene zalihe sa stanjem 1991. i 2021. godine. Iz podataka je vidljivo da je površina šuma 1991. godine iznosila 1,945.998,00 ha, a 2021. godine 2,014.170,56 ha što je povećanje za 68.172,56 ha ili 3,5%. U promatranom razdoblju došlo je do povećanja obrasle površine zbog pošumljavanja ili prirodnog zašumljavanja neobraslog proizvodnog zemljišta s 1,553.818,00 ha 1991. godine na 1,789.279,54 ha 2021. godine, odnosno za 235.761,54 ha ili 15,2%. Što se tiče drvene zalihe ona je 1991. godine iznosila 264,574.500 m³, a 2020. godine iznosi 319,013.300 m³, što je povećanje za 54,438.800 m³ ili 21%. Po vrstama drveća pojedinačno najveće povećanje drvene zalihe bilježi obična bukva s 27%, obični grab s 23% te hrast lužnjak s 9%. Također se i drvena zaliha po hektaru povećala s 203 m³/ha 1991. godine na 254 m³/ha 2020. godine.

U poglavlju »Uprave šuma«, čiji je urednik Dubravko Janeš, ukratko su predstavljene sve Uprave šuma u sastavu Hrvatskih šuma. S podacima o voditeljima (upraviteljima) Uprave, brojem i strukturom zaposlenih, površinom šuma i šumskih zemljišta, drvnom zalihom, šumskim fondom te popisom Šumarija, Radnih jedinica te lovišta i ugostiteljskih objekata predstavljene su Uprave šuma Podružnice: Vinkovci, Osijek, Našice, Požega, Bjelovar, Koprivnica, Zagreb, Sisak, Karlovac, Ogulin, Delnice, Senj, Gospić, Buzet, Split, Nova Gradiška i Slatina.

Poglavlje »Osnovne djelatnosti« donosi prikaz razvoja i stanja osnovnih šumarskih djelatnosti: uređivanja i uzgajanja šuma, šumskog sjemenarstva i rasadničarstva, zaštite i iskorištavanja šuma, šumskog građevinarstva, lovstva te ostalih usluga šuma poput korištenja nedravnih šumskih proizvoda te odmora i rekreacije u šumama. Urednici poglavlja su Krešimir Žagar i Mladen Slunjski. U uvodnom dijelu obrazloženo je uređivanje šuma kao djelatnost te na koji je način organizirana u poduzeću, Služba za uređivanje šuma u Direkciji i Odjeli za uređivanje šuma u Podružnicama.

Djelatnost uzgajanja šuma detaljno je predstavljena kroz uzgajanje šuma na kontinentu te gospodarenje šumama na kršu. Posebno je opisana prirodna obnova šuma, koja je osnovno načelo gospodarenja šumama u »Hrvatskim šumama« te umjetna obnova šuma i na kraju sanacije šuma oštećenih elementarnim nepogodama, biljnim bolestima i štetnicima. Uz navedeno, opisani su i radovi konverzije koji se provode radi promjene i poboljšanja njezine strukture te radovi pošumljavanja neobraslog zemljišta tj. podizanje novih šuma.

Šumsko sjemenarstvo i rasadničarstvo detaljno je prikazano kao jedna od važnijih djelatnosti u šumarstvu. Prikazana je zastupljenost šumskih sjemenskih objekata po šumskoj svojti i kategoriji kao i količine sakupljenog sjemenskog materijala u razdoblju od 1995. do 2020. godine. Također, dat je popis registriranih rasadnika za proizvodnju šumskog sadnog materijala, ukrasnog drveća i grmlja u sastavu Hrvatskih šuma, a prikazana je i količinska isporuka proizvedenih sadnica u razdoblju od 1991. do 2020. godine. Za šumske kulture i plantaže dani su podaci po uređajnim razredima, površini i drvnj zalih posebno za crnogorične, a posebno za bjelogorične.

Zaštita šuma također je važna djelatnost »Hrvatskih šuma« zbog sve većih antropogenih utjecaja na šumske ekosustave. Ukratko su navedene najznačajnije ugroze za šume (abiotске i biološke) te prikaz strukture površina šuma i šumskih zemljišta prema stupnju opasnosti od požara kao i opožarene površine u razdoblju od 1990. do 2020. godine. Uz djelatnost uzgajanja i zaštite šuma, iskorištavanje šuma je jedna od najznačajnijih djelatnosti u gospodarenju šumama pa su u ovom dijelu prezentirani podaci o sječi i izradi drvnih sortimenata prema vrstama izvršitelja, iskoristivosti posječenog drvnog obujma, privlačenju drvnih sortimenata po vrsti izvršitelja te prijevozu drvnih sortimenata u razdoblju od 1994. do 2020. godine. Prezentirani su i podaci o prosječno ostvarenim cijenama drvnih sortimenata te su predstavljene tehnike i tehnologije rada u šumarstvu.

U sklopu šumskog građevinarstva uklatko su opisani načini gradnje šumskih prometnica te su dani podaci o otvorenosti šuma (km/1000 ha) za svaku Podružnicu kao i ulaganja u objekte visokogradnje u razdoblju od 1991. do 2020. godine i pregled sagrađenih, kupljenih i rekonstruiranih poslovnih objekata.

Jedna od djelatnosti je i lovno gospodarenje s divljači pa su opisani ciljevi gospodarenja lovištima, kadrovska i organizacijska struktura te pokazatelji gospodarenja lovištima »Hrvatskih šuma«.

Na kraju ovog poglavlja predstavljene su i ostale usluge šuma, u prvom redu korištenje nedravnih šumskih proizvoda (koji služe kao hrana za ljude, kao lijek, za potrebe stočarstva, za obnovu šuma i drugi) te korištenje šuma i šumskih zemljišta u svrhu odmora i rekreacije. Dan je i popis najznačajnijih lovačkih domova u »Hrvatskim šumama«.

»Organizacija ostalih poslovnih funkcija« naziv je poglavlja koje je uredio Vlado Đurašin u kojem je obrađena upravljačka funkcija poduzeća, djelatnost unutarnje revizije i kontrole, sektor računovodstva i financija, pravni i kadrovski poslovi, informatička podrška te plan i analiza.

Poglavlje »Šume i okoliš« uredio je Dubravko Janeš u kojem su obrađene opće koristi od šuma, FSC certifikat za gospodarenje šumama, uloga šuma u ublažavanju klimatskih promjena, ekološka mreža Natura 2000, zaštitne šume i šume posebne namjene, razminiranje šuma i šumskih zemljišta i na kraju ekološka proizvodnja i certifikacija ekološke proizvodnje.

Mario Klobučar urednik je poglavlja »Razvojni projekti i projekti EU« gdje su pobrojani projekti i njihovi financijski iznosi u kojima su sudjelovale Hrvatske šume, a obrađena je i međunarodna suradnja kroz članstvo u raznim organizacijama.

U poglavlju »Istraživanje i inovacije« urednika Željka Tomašića obrađena je suradnja sa znanstvenim i obrazovnim institucijama, razvojna istraživanja tehnologija, strojeva i opreme te izdavačka djelatnost »Hrvatskih šuma«.

»Društveno odgovorno poslovanje i suradnja sa zajednicom« naziv je poglavlja čiji su urednici Ana Juričić Musa i Oliver Vlanić. U poglavlju je opisano društveno odgovorno poslovanje te objašnjeno kako je došlo do proglašenja 2011. godine Međunarodnom godinom šuma i Međunarodnog dana šuma-21. ožujka. Ukratko je opisana manifestacija Dani hrvatskog šumarstva i dan je kronološki popis održanih državnih natjecanja šumskih radnika sjekača. Također je uklatko opisano i Svjetsko prvenstvo šumskih radnika sjekača te manifestacija Dani slavonske šume. Predstavljen je i časopis *Hrvatske šume*,

šumarski muzeji u Krasnom i Bošnjacima, šumska pedagogija te razne akcije u kojima poduzeće sudjeluje bilo kao pokretač i nositelj ili kao suradnik. Dio poglavlja donosi zapis o djelovanju sindikata i radničkog vijeća, Šumarskog društva i Hrvatske komore inženjera šumarstva i drvne tehnologije.

Ivica Milković urednik je poglavlja »Pogled u budućnost-razvojni ciljevi« u kojem se u kratkim crtama daju ciljevi razvoja djelatnosti uređivanja šuma, uzgajanja šuma, šumskog sjemenarstva i rasadničarstva, zaštite šuma i očuvanja šumskih ekosustava, šumskog građevinarstva i infrastrukture, proizvodnje drvnih sortimenata, lovstva i ljudskih resursa te provođenje EU projekata. Zadnje poglavlje monografije donosi popis korištene literature.

Monografija *Hrvatske šume-30 godina u službi održivog razvoja* na jednom mjestu daje obilje podataka o našem »zelenom zlatu« i cjelokupan uvid u hrvatsko šumarstvo uz brojne slikovne priloge. Također je detaljno predstavljeno poduzeće »Hrvatske šume« sa svim svojim djelatnostima, misijom i vizijom. Ova monografija je vrijedan dokument jednog vremena, bogate šumarske tradicije i povijesti.

Zvonimir IŠTVAN

NIKOLA CIK, BOŽICA JELUŠIĆ: ZAVIČAJ, MJESTO GDJE SU KORIJENI, OPĆINA KLOŠTAR PODRAVSKI, KLOŠTAR PODRAVSKI, 2022., 184 STR.

Iza poetičnog naslova ove knjige nalazimo monografiju o Općini Kloštar Podravski koja obuhvaća sela Kloštar Podravski, Budančevica, Prugovac i Kozarevac. U uvodnom dijelu je na lijep i topao način objašnjen pojam zavičaja i što takvo mjesto znači čovjeku pojedincu pa potom i cijeloj zajednici. Posebno je naglašena zavičajnost s obzirom na jezik.

Slijedi poveći dio knjige posvećen povijesti Kloštra Podravskog, ali i srednjovjekovnog naselja i posjeda Gorbonok. Što se tiče srednjeg vijeka izneseni su podaci o dosadašnjim arhivskim i arheološkim istraživanjima oko Kloštra Podravskog. Prvo je raspravljeno o različitim tumačenjima izvornog oblika neobičnog mjesnog imena Gorbonok za koje povjesničari predlažu da je glasilo Grabovnik, Grabovnik pa i Grabovnica. Zatim je prikazana povijest vlastelinstva Gorbonok, njegovi vlasnici i područje na kojem se protezalo. Navodi se i povijest ovdašnje utvrde, sjedišta uprave i vlasnika posjeda. Kaštel Gorbonok je djelomično arheološki istražen s izvanrednim rezultatima. Izneseni su i podaci o franjevačkom samostanu u Gorbonoku, ustanovi od izvanredne važnosti za ovaj kraj. I vlastelinstvo i kaštel su pod pritiskom Osmanlija napušteni do sredine 16. stoljeća te se ovaj dio Podravine našao na tzv. ničijoj zemlji, između tvrđava Virovitice na osmanlijskoj i Đurđevca na kršćanskoj strani.

Obnova naseljenosti kreće tek u 17. stoljeću kad se osniva i župa u Kloštru. Iz razdoblja koje slijedi imamo sve više podataka pa je tako opširno opisana topografija sela i okolice ilustrirana starim kartama. Naglašena je važnost kopanja kanala što je doprinijelo širenju obradivih površina i rastu broja stanovnika. Krajem 19. stoljeća nastaju prve fotografije Kloštra što obogaćuje naše spoznaje o prošlosti. Slijedi burno 20. stoljeće s Prvim svjetskim ratom koji je i iz ovog dijela naše zemlje odnio veći broj žrtava te vremenom nakon njega obilježenim državnim represijom i nezadovoljstvom stanovništva. Drugi svjetski rat s borbama, prolazima raznih vojski i velikim žrtvama ne samo u bitkama nego i u ideološkim obračunima suprotstavljenih strana bio je vrlo teško razdoblje za ovaj kraj. Posebna pažnja posvećena je 1990-im godinama i Domovinskom ratu te doprinosu koji su stanovnici općine dali u borbi za slobodu i neovisnost Hrvatske. Nažalost, bilo je i poginulih.

Slijedi povijest župa te je prvo obrađena župa sv. Benedikta i Blažene Djevice Marije u Kloštru Podravskom. Župa je kod svog osnutka kao jedna od prvih u ovom kraju u 17. stoljeću zauzimala veliki prostor, ali su s vremenom, s porastom stanovništva i povećanjem duhovnih potreba, od nje odvajane nove župe te je na kraju ona svedena na svoj današnji teritorij. Župa sv. Franje Ksaverskog u Kozarevcu osnovana je 1819. godine. Za obje župe navedeni su u opširnim popisima svećenici koji su služili u njima. Na temu župa nadovezuje se prikaz crkava i drugih vjerskih objekata na području općine. Crkva sv. Benedikta i Blažene Djevice Marije u Kloštru Podravskom nastala je na temeljima srednjovjekovne crkve, najvjerojatnije crkve franjevačkog samostana u Gorbonoku. Opisana je sama crkva, a nakon nje i župna crkva sv. Franje u Kozarevcu čiji su temelji znatno mlađi od spomenute Kloštranske crkve. Crkva sv. Barbare u Prugovcu je nadograđena srednjovjekovna crkva sv. Nikole, a u njoj se uz sv. Bar-

baru, štuju i sv. Nikola i sv. Margareta. Opisane su kapele sv. Ivana Evanđeliste u Prugovcu, sv. Bartola u Oderjanu, sv. Florijana u Kloštru, Blažene Djevice u Budančevici te drugi, manji vjerski objekti na području općine. Posebno je naglašen lijepi pil Svete Obitelji u Kloštru. U sklopu ove teme opisana su i groblja.

Zatim je opisano područje općine. Prvo se navodi njen položaj i stanovništvo, a zatim slijede potpoglavlja o poljoprivredi, šumarstvu, prosvjeti, vatrogascima i sportskim klubovima. Slijede poglavlja o kulturi s naglascima na nadarenim pojedincima, ali je također posvećena pažnja kulturno-umjetničkim društvima u Kloštru i Prugovcu.

Monografija o Općini Kloštar Podravski je vrlo ukusno uređena s grafičkom opremom visoke kvalitete, a tekstovi su na zavidnoj razini koja ne prati uvijek publikacije ovakvog tipa. Jedna moja osobna molba, ali ne autorima monografije nego vlastima: promijenite konačno imena naselja u oblik u kakvom se izgovaraju. Mislim na imena koja završavaju na –ac (Prugovac, Kozarevac) i vratite im nastavak –ec. Neka se zna da tu žive kajkavci.

Ranko PAVLEŠ

RANKO PAVLEŠ: KAKO SMO RASLI MOJ KVART I JA – IZGRADNJA I ODRASTANJE NA TARAŠČICAMA U KOPRIVNICI 1960-IH, MUZEJ GRADA KOPRIVNICE, KOPRIVNICA, 2022., 352 STR.

Ranko Pavleš spada među autore kakvi su iznimna rijetkost. Iako je u formalnom smislu povjesničar-amater, zasigurno spada među ponajbolje istraživače ranog srednjeg vijeka, posebno za područje sjeverozapadne Hrvatske. Nekoliko njegovih monografija i deseci znanstvenih radova ni u čemu ne zaostaju za bilo kojim uglednim i visoko vrednovanim hrvatskim stručnjakom.

Bez takvog ukazivanja na njegove autorske vrline nije moguće shvatiti kako je nastala i kakvi su dosezi njegove najnovije knjige »Kako smo rasli moj kvart i ja – Izgradnja i odrastanje na Tarašćicama u Koprivnici 1960-ih«. Naoko je riječ o neobveznim i slatunjavim reminiscencijama o autorovim dječaćkim danima, i to prije čak šest desetljeća, kad se Koprivnica tek počeka pretvarati u grad koji će u hrvatskim okvirima nešto značiti. Knjizi se, međutim, dogodio – Pavleš. Navedena je pretpostavka tek jedan od slojeva tog, kako to autor potvrđuje, dugo pripremanog i vrlo ambiciozno realiziranog projekta, i to ne samo prema njegovoj voluminoznosti.

Pavlešovu knjigu možemo, naime, čitati na čak tri razine. Prva je od njih, ljubiteljima historiografskog štiva zacijelo i najinteresantnija, njegova analiza izgradnje koprivničkog kvarta Tarašćice, jer je tek njegovim nastajanjem grad dobivao svoju istinsku urbanu dimenziju. Nije to bilo tek faktografsko nabranje novih zgrada i popratnih sadržaja koje su sukcesivno nicali na tom »tamponu« između željezničkog kolodvora, s jedne, tek rastuće prehrambene industrije Podravke, s druge, i gradskog središta, s treće strane. Pavleš se pozabavio svakom zgradom, pa i pojedinim kioskom ili barakom, pedantno tražeći arhivsku i novinsku dokumentaciju, po mogućnosti i vizualnu, o njenom nastajanju, ponekad i nestajanju. Za većinu je tih novih zgrada naveo i njihove prve stanare. Riječ je bila o više desetinama obitelji koje su u potrazi za zaposlenjem tu dolazile iz raznih dijelova Hrvatske, ali i drugih republika.

Detaljno je opisao i promjene u krajoliku Tarašćica, jer je i to bio važan segment razvoja kvarta, kao i otvaranje raznih poslovnih i trgovačkih sadržaja. Kad je o svemu tome nedostajalo arhivskih izvora i novinarskih zapisa, obratio se i onima koji su tu odrastali. Zato je knjiga prepuna obiteljskih fotografija i zapisa koji upotpunjuju sliku o tim razvojnim epizodama.

Druga je razina knjige odrastanje Pavlešove generacije, kojoj je to, zbog brojne djece koja su se tu mogla družiti, nerijetko bilo i najsretnije životno razdoblje. Autor je poseban i po tome što je još od nižih razreda osnovne škole vodio i svoj osobni dnevnik sa zapisima o igrama tijekom gotovo svakog dana. U knjizi je opširno opisao sve te dječje zabavne sadržaje, kao i lokacije na kojima su oni odigrali. Veliki je to broj igara, ogromnim dijelom u vanjskim prostorima, iznimno koristan pedagogima i psiholozima da bi napravili usporedbe s današnjicom. Naime, Pavlešov nam rad opet dokazuje da je dječja suvremenost u kreativnom i fizičkom smislu puno skromnija i suzdržanija, okrenuta više virtualnom nego stvarnom. Zgodno je pobrojiti što je to autor pronašao u svojim dječćkim zapisima, u

širokom rasponu od očekivanog nogometa, glavnogometa, lovača, skrivača, kartanja i kauboja pa do hrvanja, jahanja štapa, »neka puca«, »crne kraljice«, nožičkanja, tuckanja sličica, štrckanja, špekulanja, bacanja kamena, tjeranja štapom koluta od kotača, puštanja propelera i bumeranga te raznog natjecanja s oružjem, obično mačevima, kopljima, pračkama ili lukovima i strijelama. Na to se nadovezivao i cijeli niz društvenih igara koje su se odvijale u stanovima i podrumima, kao i svakodnevno korištenje tobogana, ringišpila i ljestvi za penjanje na dječjem igralištu na Tarašćicama, prvom u Koprivnici.

Ipak, vrhunac su uzbuđenja predstavljali »ratovi« koje su dječaci s novoimenovanog Trga slobode vodili s onima iz susjednih zgrada ili blokova. Nije tu bilo samo jurišanja i bacanja kamenja, već su osmišljavanje i taktike kako iznenaditi protivnika i »zauzeti« neki napušteni objekt na livadama. Neke su od tih igara završavale krvavim nosevima, oguljenim koljenima i poderanom odjećom, ali to se smatralo sastavnim dijelom tih igara i, posljedično tome, odrastanja koje je dječacima omogućavalo da budu spremniji i snalažljiviji u nadolazećim životnim izazovima. Gledajući karijere dječaka koji su odrastali u tom ozračju, čini se da je »terapija« bila vrlo korisna.

Dotadni je sadržaj u tome autorova prikupljanje kraćih priča i poetskih priloga susjeda i prijatelja s kojima je odrastao. Sve to faktografski i emocionalno upotpunjuje autorove doživljaje. Među njima su i tematski bliski književni zapisi njegova oca Božidara Pavleša, inače poznatog koprivničkog književnika. U tom kontekstu treba napomenuti da je autor imao i veliku pomoć ilustratora Marcela Janekovića, koji je oslikao neke situacije za koje ne postoje fotografski zapisi. Jedna je od njih i na naslovnici.

Treća je razina knjige autorov pokušaj da tu dječju opsjednutost igrama prikaže i sa stručnog ugla. U tu je svrhu ponudio tumačenja uglednih domaćih i inozemnih znanstvenika, poput Petera Graya, čija je teorija da se djeca moraju sama naučiti kako se spašavati u potencijalnim opasnim situacijama. Pavleš je objavio i stav hrvatskog znanstvenika Korada Korlevića o neprihvatljivost recentnog cjelodnevnog odrastanja uz kompjutere i ekrane, zalažući se za žurni »povratak djece u prirodu«.

Umjesto zaključka, autor je na kraju svoje slojevite knjige ponudio »savjet odraslima«, koji je i svojevrzni apel o potrebi osvještavanja današnjih roditelja o racionalnim i funkcionalnim metodama odgoja. Upozorio je, između ostalog, da ne budu strogi prema svojoj djeci, pogotovo razigranim dječacima: »Pustite djecu da se igraju. Da se igraju s drugom djecom, vani, slobodni od vaše paske. Da imaju svoja posebna mjesta. Da istražuju svoju okolinu sve dalje i dalje kako rastu i kako im raste glad za znanjem. Da iskušaju dobro i loše, svađu i dogovor, dosadu i zanos. Da nauče naći i zadržavati prijatelje. Da uče jedni druge kakav je ovaj svijet kako bi bili spremni da prihvate njegove izazove s radošću, a ne sa strahom... I dajte dječacima prostora jer je prostor, širok i što prirodniji, mjesto gdje se pustolovina može razmahati, mjesto gdje se razvija mašta. Izvucite ih iz razreda, soba, dvorana, igraonica i svih sličnih zatvorenih prostora u koje ste ih zatvorili... I vjerujte djeci. Jer djeca su mudra. Znaju što hoće.«

Svi oni koji su u ta formativna vremena živjeli na Tarašćicama znaju koliko je Pavleš u pravu.

Željko Krušelj

IVAN HODALIĆ, NIKOLA CIK: RODOSLOVLJE OBITELJI HODALIĆ, OGRANAK MATICE HRVATSKE U ĐURĐEVCU, ĐURĐEVAC, 2022., 88 STR.

Malo je izdanja ovog tipa u Hrvatskoj, čak poražavajuće malo, iako uistinu mnogo građana pristupa izradi svojih obiteljskih stabala u nekom trenutku svoga života. Najčešće se to događa u pozamašnoj dobi kada pojedinac nekako pokušava ojačati svoje (emocionalne) veze s prethodnicima, ne bi li na taj način sam sebi dao što je moguće više postavio u neki prostorno-vremenski kontekst. Takva je situacija i s Ivanom Hodalićem iz Đurđevca koji je u 75. godini svoga života pristupio poprilično zahtjevnom projektu imajući potporu u suatoru i sugrađaninu Nikoli Ciku. Naime, potonjem je jedna od užitih specijalnosti upravo izrada obiteljskih stabala budući da je kroz studij povijesti i nakon njega savladao sva znanja preciznog čitanja župnih matica (rođenih, umrlih, vjenčanih) i povezivanja svih podataka koje nam pružaju. Taj spoj subjektivizma Ivana Hodalića i objektivizma Nikole Cika, iskustva i mladosti, amaterizma i profesionalizma, dovelo je do vještog ukorićenja djela koje je popratilo razvoj vrlo razgranate obitelji pratilo od sredine 18. stoljeća pa do današnjih dana. Pritom su među autorima bilo jasno

podijeljeni zadaci; među kojima je Nikola Cik bio zadužen za neutralno pisanje porijekla i povijesti Hodalićevih loza te precizno istraživanje arhivskih izvora, dok je Ivan Hodalić ponajviše prikupljao obiteljske fotografije i druge potrebne materijale. Njihova suradnja na ovoj knjizi, dalo bi se zaključiti, započela je još tamo 2003. godine kada je izrađeno prvo rodoslovno stablo obitelji Hodalić.

Knjiga je to manjeg formata (vis. 235 mm) objavljena 2022. godine u nakladi Ogranka Marice hrvatske u Đurđevcu, a tiskana u Koprivnici (Bogadigrafika, koja je ujedno i sunakladnik) u 250 primjeraka. Na 88 stranica nalazi se uvodni dio, tri glavna poglavlja te završni prilozi. Povrh svega, knjiga je bogato ilustrirana sa 115 obiteljskih fotografija i dokumenata, 4 kartografska prikaza te 7 rodoslovnih stabala Hodalićevih loza; vješto pripremljena kako konačno izdanje ne bi prešlo u neki oblik obiteljskog fotoalbuma. Lekturu je provela Mihaela Cik, dok ju je grafički oblikovao i pripremio za tisak dr. sc. Robert Čimin. Za naslovnicu je odabrana fotografija s dana vjenčanja Đure i Zore Hodalića iz 1907. godine, a svadbena se tematika slikovnim materijalom prigodno proteže kroz čitavu knjigu.

Predgovor donosi jedan od autora – Ivan Hodalić (1948.), dok uvodnih nekoliko rečenica o metodologiji i namjeri knjige iznosi drugi autor – Nikola Cik (1990.). Slijedi veće poglavlje »Genealogija i razgranatost prezimena Hodalić« o povijesti prezimena te obitelji, počevši s prvim njegovim nositeljima, posjedima i kućama u 18. stoljeću, zatim razgranatosti obitelji i najčešćim zanimanjima. Nakon uvodnog dijela, navode se sve obiteljske loze po muškim linijama; počevši s Đurom Hodalićem (1744. - ?), drugim Đurom Hodalićem (1802. – 1867.), Ivanom Hodalićem (1811. – 1877.), Boltom Hodalićem (1808. – 1874.), Petrom Hodalićem (1786. – 1855.), Stjepanom Hodalićem (1793. – 1860.) i Ivanom Hodalićem (1796. – ?). Među navedenim lozama u posebnom je poglavlju izdvojeno nekoliko poznatijih članova obitelji Hodalić, odnosno onih koji su obnašali kakve javne službe ili se pak uspješno bavili posebnim zanimanjima. Tako se među prvima nalazi Đuro Hodalić (1866. – 1933.), koji je od 1910. godine obnašao funkciju zamjenika povjerenika financijske straže u Križevcima, a potom i glavnog povjerenika u Glini. Dalje, Stjepan Hodalić (oko 1841. – 1920.) je bio ravnatelj pisarne brzojavnog ravnateljstva u Zagrebu, potom zastupnik u gradskom poglavarstvu te vrlo aktivan društveni djelatnik. Slijedi primarijus dr. Željko Hodalić (1942. – 1999.) koji čitav je život posvetio kirurgiji i liječničkom pozivu te se posebno istaknuo radom u vinkovačkoj bolnici za vrijeme Domovinskog rata, dok je Dorica Vedriš rođ. Hodalić (1882. – 1962.) sa svojim suprugom Martinom Vedrišem pružila je velik doprinos đurđevačkom školstvu. U poljoprivredi i stočarstvu istaknuli su se napredni seljak Valent Hodalić (1867. – 1944.), veterinar Đuro Hodalić (1900. – 1984.) te stočarska obitelj Ferde (1906. – 1980.) i Ivana Hodalića (1937. – 2018.). Među poznatijim članicama obitelji jest maloljetna Iva Hodalić (2007.) koja u posljednjih nekoliko godina ravno crtno razvija svoje slikarsko umijeće, stvarajući na platnu i staklu, a čiji su radovi već nekoliko puta javno izlagani. Prema svemu navedenome razvidno je kako to nije knjiga o Ivanu Hodaliću, o čijem je životu i radu ipak izneseno zasebno (autobiografsko) poglavlje budući da je obnašao vrlo visoke dužnosti u zadnjem desetljeću 20. stoljeća. Među ostalim, bio je predsjednik Nadzornog odbora Podravka d.d. (1992. – 1996.), prvi predsjednik Županijske skupštine Koprivničko-križevačke županije (1993. – 1997.) te saborski zastupnik i pomoćnik ministra razvitka i obnove potkraj 1990-ih godina. Naposljetku dolazi pogovor dr. sc. Vladimira Lončarevića koji je s Ivanom Hodalićem radio u spomenutom Ministarstvu, navodi se osnovna korištena literatura, bilješke o autorima i popis dvadesetak sponzora koji su uz nakladnika potpomogli izlaženje ove knjige.

Radi se o uistinu nepretencioznom i nevelikom izdanju koje je sublimiralo mnogo radnih sati dvojice autora ne bi li se dobila što potpunija rekonstrukcija jednog podravskog rodoslovlja. Koliko je u njega truda i napora uloženo teško će izračunati i sami stvaratelji, no nesumnjivo je da je bilo potrebno mnogo upornosti, znanja i vještine kako bi se svako pronađeno ime odgovarajuće povezalo u pojedine loze ove podravske obitelji. Pritom je potrebno posebno naglasiti da je u izradi knjige u podjednako sprezi bila znanstvena metodologija arhivskog istraživanja s obiteljskom predajom i autorima dostupnim slikovnim materijalom što u konačnici dovodi i do određenog historiografskog doprinosa pri čemu nastala knjiga postaje vrijedan objavljeni izvor.

Robert ČIMIN

SAMO JE VU GORICAJ ŽIVLENJA PRAVI RAJ, STALNI POSTAV MUZEJA GRADA KOPRIVNICE, 2022.

Muzej grada Koprivnice 16. rujna 2022. godine svečano je predstavio i po prvi put za javnost otvorio novi dio stalnog postava pod nazivom »Samo je vu goricaj življenja pravi raj«. Tema postava je vinogradarstvo i pučka pobožnost u koprivničkoj Podravini, a nastao je u koautorstvu kustosa Muzeja grada Koprivnice predvođenih koordinаторom realizacije stalnog postava dr. sc. Robertom Čiminom, muzejskim savjetnikom i ravnateljem Muzeja grada Koprivnice. Interpretacijski plan stalnog postava potpisuje zagrebačka tvrtka Muze d.o.o.

Uronjenost teme postava u koprivničku i podravsku baštinu započinje samim nazivom postava što je stih preuzet iz pjesme Frana Galovića, najpoznatijeg podravskog pjesnika. Postav je prilagođen zatečenoj arhitekturi podrumskih prostorija muzejske zgrade, ukupne površine od 128 m², koje su obnovljene za potrebe postava. U postav se ulazi stepenicama na koje se nastavlja uski hodnik u kojem započinje interpretacija. S desne strane kronološki su prezentirani arheološki nalazi od 2. stoljeća pa do današnjeg dana koji govore o skladištenju, pripremi ili konzumaciji vina. Na lijevom zidu istog hodnika posjetitelje dočekuje autorski mural »Bilogora u jesen« autora Ivana Andrašića u maniri naivnog slikarstva, jednog od najprepoznatljivijih simbola Podravine, koji prikazuje radove u vinogradu od rane do kasne jeseni i interpretira podravsko-bilogorski krajolik.

Na kraju hodnika drvena vrata predstavljaju fizički ulaz u glavni izložbeni prostor, a simbolički u svijet vinogradarstva. Po ulasku u glavni dio izložbenog prostora pred posjetiteljem se nalazi rekonstrukcija unutrašnjosti vinogradarske klijeti. Autorski tim postava odabrao je upravo klijet za fokalnu točku prezentacije vinogradarskih aktivnosti, ali i fizičkog prostora postava. Iz klijeti se pružaju dva pravca kretanja – jedna cjelina (desna) prezentira aktivnosti u vinogradu u jednom ciklusu, a druga (lijeva) običaje, vjerovanja i druge oblike pučke pobožnosti.

Prva cjelina tematizira sve faze vinogradarske godine: obredno obrezivanje trsa na blagdan svetog Vinka, rezidbu tijekom proljeća, obrezivanje i vezanje loze, tretiranje protiv nametnika (špricanjem i postavljanjem fizičkih pomagala poput »klopotca«), pripreme bačava za berbu, samu berbu, preradu grožđa u mošt te završava s Martinjem i dobivanjem vina. Drvo je dominantni materijal ove cjeline postava što je jasno naznačeno od početne scene s unutrašnjošću klijeti u kojoj je prezentiran stambeni te gospodarski dio s pripadajućim inventarom.

Sve faze vremenski su definirane blagdanima (sveti Vinko, sveti Josip itd.) suptilno naznačujući drugačiji način raspodjele godine, no što ga mi danas znamo i ukazujući na cikličnost, a ne linearnost vremena koja karakterizira tradicijski način življenja.

Vinogradarstvo je slikom i zvukom predstavljeno filmom »Po koprivničkom vinogorju« autora Dinko Šimca i više kustosice Muzeja grada Koprivnice Marije Mesarić. Vinogradarstvo kao motiv naivne umjetnosti prezentirano je projekcijom u kojoj su odabrane slike iz muzejskog fundusa animirane. Kombinacijom etnografsko-dokumentarnog filma i multimedijalne animirane projekcije ostvarena je dinamika u postavu, a ujedno je omogućeno različitim skupinama i generacijama posjetiteljima konzumiranje sadržaja postava na njima prijemčiviji način.

Druga cjelina prezentira pučku pobožnost. Iako usko povezana s temom prve cjeline, u velikoj ga mjeri tematski nadilazi te prezentira pobožnost na individualnoj i kolektivnoj razini. Posjetitelji se prvo susreću s devocionalijama, odnosno medaljicama, manjim križićima i kronicama, a u nastavku tiskanim molitvenicima. U središnjem dijelu izložbenog prostora prezentirane su svetačke sličice »kipici«, jedna od najraširenijih fizičkih manifestacija osobne pobožnosti te voštani zagovori koji su usko vezani uz lictare i, još uvijek prisutan, medicarski obrt na području koprivničke Podravine.

Na ovaj materijalni dio postava nadovezuju se dva segmenta koja su kombinacija muzejskih predmeta, audio-video materijala i grafičkih mapa. Prvi među njima prezentira sveti kutić koji je dopunjen audio snimkom Lauretanskih litanija, odnosno litanija Blažene Djevice Marije. Snimka je nastala smišljena za postav s obzirom na to da se ova po Podravini široko rasprostranjena praksa izvodi uživo i pripada nematerijalnom aspektu baštine. Drugi segment predstavlja rezultate rada na mapiranju kapelica, križeva i poklonaca na istraživanom području u vidu video materijala te karte s naznačenim lokacijama. Dodatna vrijednost mape su QR kodovi koji nude detaljni sadržaj o svakom objektu. Video

materijal nastao je u produkciji djelatnika Muzeja grada Koprivnice i Nexus produkcije j.d.o.o. Cilj ovog istraživanja bio je osmisliti sakralno-vinsku tematsku rutu kroz Podravinu i time direktno povezati javni (muzejski) s gospodarskim (turističkim) sektorom. Iako nije dio postava, svakako je vrijedno spomenuti tiskanu publikaciju »Plemenka« nastalu u sklopu istog projekta kao i postav.

Na kraju postava posjetiteljima se nudi edukativna igrice nazvana, u skladu s temom postava, »Bobica«. Igricu je osmislila pedagoginja Muzeja grada Koprivnice Maša Zamljačanec u suradnji s video-graferom Aleksandrom Rapaićem i programerom Vladimirom Cviljušcem.

Postav je praćen vješto oblikovanim i osvijetljenim grafičkim mapama koje donose konciznu priču, odnosno kontekst, scene koja je pred posjetiteljem te popratnim fotografijama. One ujedno služe kao smjerokaz za kretanje postavom, a autorski tim je vrlo umješno uspio ostvariti kružno kretanje u zatečenoj arhitekturi.

Teme u postavu su prezentirane preko predmeta (etnografskih, arheoloških, povijesnih i umjetničkih), multimedije (film, zvuk, interaktivna igra, animacije na zidu) te fizičkih instalacija (poput moderne interpretacije klopotca kojeg sami posjetitelji mogu pokrenuti).

Za potrebe postava razrađen je i zvučni scenarij koji se sastoji od glazbe za projekcije te dviju ambijentalnih kompozicija koje potpisuje Dalibor Grubačević. Animirane i 3D mapirane projekcije izradio je videografer Aleksandar Rapaić.

Realizirani stalni postav prvi je u nizu projekata koji Muzej grada Koprivnice planira. Nakon podruma, u budućnosti se na jednak način planiraju urediti kat i prizemlje muzejske zgrade na Trgu dr. Leandera Brozovića 1. Predviđena je daljnja obnova same zgrade kao i njenog okruženja koje bi s kućom Malančec i neobaroknom kućom s početka 19. stoljeća na adresi Esterova 19 trebao postati Muzejski trg.

Postav je dio projektnih aktivnosti projekta »Vinski folklor kao povijesni identitet Podravine i Pomurja«, skraćenog naziva »reVITALize« sufinanciranog kroz Interreg V-A program prekogranične suradnje Mađarska – Hrvatska 2014. – 2020. Na projektu su sudjelovala tri partnera: Grad Koprivnica (nositelj projekta), Mađarsko kulturno neprofitno društvo regije Mura i Muzej grada Koprivnice. Vrijednost projekta je oko milijun eura, a projektne aktivnosti koje je proveo Muzej grada Koprivnice iznose 139.062,59 eura.

Janja KOVAČ

BRANKO BEGOVIĆ, OPĆINA CRNAC, PREGLED POVIJESTI – IZABRANE TEME, OPĆINA CRNAC, 2022., 470 STR.

Branko Begović iz Pitomače (Otrovanec) već se nekoliko desetljeća bavi istraživanjima povijesti sjeverozapadne Hrvatske, poglavito pridravskih krajeva u Virovitičko-podravskoj županiji. Povijesna priča o maloj općini Crnac, u pridravlju sjeverno od Orahovice, pretočena je u ozbiljno historiografsko djelo, koje osvjetljava prošlost kraja o kojem se dosad vrlo malo pisalo. Upravo ovakvi pothvati terenskih istraživanja u mikroprostorima karakteristični su za dosadašnji rad Branka Begovića.

Akademik Dragutin Feletar, u svojoj recenziji, stoga opravdano ističe da su »uporna Begovićeva istraživanja pokazala da se i o povijesti općine Crnac ima što reći, dapače da i ovaj kraj također ima svoju bogatu povijest, koja je bitna i za život tamošnjeg stanovništva u sadašnjosti. Pokazalo se da se temeljem arheoloških nalaza i povijesnih izvora može rekonstruirati naseljenost ovoga kraja već u prapovijesna doba, te osobito u doba antike (nešto južnije prolazila je glavna rimska cesta od Ptuja-Poetovio prema Osijeku-Mursi). U srednjem vijeku i ovdje su postojali feudalni posjedi i vlastelinstva, a osnivane su i katoličke župe – prije prodora Osmanlija zacijelo je već postojala župa Blažene Djevice Marije u Suhoj Mlaci«.

Osobito je temeljito prikazano restriktivno razdoblje osmanskih prodora i vlasti u 16. i 17. stoljeću (uglavnom od 1552. do 1690.). Barokno 18. i početak 19. stoljeća donosi na ovo područje povratak plemićkih posjeda i kmetstva, a krajem 19. stoljeća i početak stvaranja građanskog društva. Crnac konačno 1807. dobiva svoju katoličku župu sv. Ivana Krstitelja, dok je župna crkva u kasnobaroknom slogu izgrađena već između 1781. i 1783. godine. Svoju zasebnu općinu područje Crnca dobiva tek

1942. koja je dokinuta 1962., pa je Crnac mjesna zajednica, da bi općina bila obnovljena 1993. godine.

Svoja posebna, tematska poglavlja dobila je povijest župe, zatim školstva i obrazovanja, te demografski razvoj (s dramatičnom depopulacijom od kraja 20. stoljeća). Posebno je obrađeno i suvremeno gospodarstvo općine, te sve bogatiji društveni, kulturni i športski život. Kraćim prikazima obrađena je i povijest po pojedinim naseljima – Brešanovci, Crnac, Krivaja Pustara, Mali Rastovac, Milanovac, Malo Petrovo Polje, Suha Mlaka, Veliki Rastovac i Žabnjača. Uvršteni povijesni prilozi u izvornom sadržaju osobito su vrijedni. Tu je izbor dokumenata, pregled prezimena, prijepisi važnijih dijelova župne i školske spomenice, te reprint kompletnog rada Bože Vukoje pod naslovom »Hrvat žive vatre«.

Recenzent prof. Ivan Zelenbrz pak piše da je »pod skromnim naslovom Općina Crnac objavljena značajna monografija koja sadrži neke crtice iz slavonske povijesti, vrijedan prinos povijesti sjeveroistočne Hrvatske. Pregled povijesti mjesta Crnac i okolnih naselja izložen je kronološkim slijedom s tematskim prikazom pojava i događaja od prapovijesti i antike, te srednjeg i novog vijeka sve do početka 21. stoljeća. Tematski prikazi popraćeni su vrijednim kartografskim i drugim ilustracijskim materijalom, te bilježaka o izvorima i dodatnim informacijama.« Po prvi put sabrani su svi najvažniji izvori i literatura o ovom dijelu slavonskog podravlja.

Petar FELETAR

ZORAN TURK, GRAD MURSKO SREDIŠĆE, MONOGRAFIJA, GRAD MURSKO SREDIŠĆE, 2020., 266 STR.

Mladi međimurski povjesničar i aktualni predsjednik Ogranka Matice hrvatske u Čakovcu, Zoran Turk, napisao je prvu obuhvatnu monografiju o svojem zavičajnom gradu. Nakladnik je dakako grad Murško Središće, a urednici su Miljenko Cmrčnjak i autor Zoran Turk. Knjiga je opremljena brojnim fotografijama, faksimilima dokumenata i drugim ilustracijama.

Obradi velike građe Turk je metodološki prišao u osnovi uobičajenom kronološkom metodom, ali i tematskim prikazom pojedinih povijesnih i suvremenim funkcija i pojava. Prva cjelina ili poglavlje odnosi se na pregled opće povijesti Murškog Središća i okolice. Dakako, prikaz započinje obradom predpovijesnih razdoblja, prvenstveno na temelju dosadašnjih arheoloških istraživanja. Nešto temeljitije je razrađeno razdoblje antike, jer se ovo područje nalazilo na jednom od najvažnijih rimskih putova – na cesti koja je povezivala Poetovio (Ptuj) a Aquincumom (Budimpešta) na dunavskom limesu.

Život ljudi ovdašnjih naselja uz Muru u srednjem vijeku pregledno je opisan i s nizom dosad neobjavljenih dokumenata. Osobito je zanimljiv rani novi vijek, prvenstveno poradi provala Osmanlija u 16. i 17. stoljeću, ali i poradi jačanja naselja Murško Središće, koje postaje uskoro slobodno kraljevsko trgovište (oppidum). Razdoblje od baroknog 18. stoljeća pa do Prvog svjetskog rata i u ovom kraju karakteristično je po razvoju i raspadanju kasnih feudalnih odnosa i stasanju građanskog društva (s razvojem obrtništva, trgovine i ugljenarstva te vađenja nafte od druge polovice 19. stoljeća). Autor se smisljeno snalazi u golemoj građi koja postoji za povijest ovoga kraja za razdoblje 20. stoljeća. Dakako, razrađena je osobito povijest oba svjetska rata, stagnantno međuratno razdoblje, te represivno realsocijalističko razdoblje. Ovo veliko poglavlje završava prikazom razvoja Murškog Središća i okolice u razdoblju od 1991. do danas. Posebno je dat pregled događanja u vrijeme Domovinskog rata, ali i razvoj lokalne uprave i samouprave, te opći i gospodarski razvoj mjesta.

U poglavlju o razvoju stanovništva navedeni su uglavnom statistički podaci, kako iz matičnih i drugih knjiga ovdašnjih župa, tako i rezultata redovitih popisa koji se provode od 1857. do 2021. godine. Autor nije educiran za poznavanje znanstvene demografske metodologije, što se osjeća na nedostatnoj obradi pogotovo strukturalnih i kvalitativnih promjena u stanovništvu ovoga kraja. Taj nedostatak odnosi se i u izostavljanju obrade geografskih elemenata kraja, odnosno o međuzavisnosti prirodno geografske osnove i svekolikog razvoja kraja. Zato je i poglavlje o razvoju i značenju gospodarstva metodološki svedeno više na povijesni prikaz nego li na međuzavisne strukturne i granske promjene.

Razmjerno je opsežno poglavlje o razvoju društvenog i kulturnog života, školstva i sporta u Murškom Središću i okolnim naseljima. Dobro je što metodološki (uz primjenu kronološkog pristupa) ove

pojave autor opisuje u kompleksu (zajedništvu), jer su one vrlo povezane i međuzavisne. O školstvu bi se, dakako, dala napisati i za ovaj kraj opsežna knjiga, a to vrijedi i za vrlo razgranat kulturno-društveni i sportski život. Uz to, građa o toj tematici vrlo je opsežna i uglavnom se mora prikupljati terenskim istraživanjima (prikupljanjem u samim naseljima). U takvoj situaciji neminovno velikog kraćenja građe, autor se dobro snašao dajući samo povijesni pregled – od početnog stvaranja građanskog društva krajem 19. stoljeća do danas.

Uloga vjere i crkve u životu ovoga kraja kroz stoljeća bila je toliko značajna, da je autor logično ovoj temi posvetio posebno poglavlje. I u toj temi poslužio se metodom kronološkog prikaza, a posebno je posvetio pozornost utjecajima i posljedicama prodora reformacije, te razradi suvremenog razvoja katoličke župe u Murskom Središtu. Knjiga završava kratkom crticom o mursko-središćanskim običajima i legendama, zatim su tu životopisi četiri zaslužna pojedinca iz ovoga kraja, te posve na kraju zapis o suvremenom Murskom Središću (uključujući i pojavu epidemije Covida 19). Zadnje stranice knjige donose prvi sveobuhvatniji popis najvažnijih vrela i literature o ovom kraju Međimurja.

Dragutin FELETAR

TROJEDNA KRALJEVINA DALMACIJA, HRVATSKA I SLAVONIJA U HABSBUŠKOJ MONARHIJI 1848./1849., UR. DRAGO ROKSANDIĆ, HRVATSKI DRŽAVNI ARHIV, ZAGREB, 2021.

Hrvatski državni zavod organizirao je u Zagrebu jednu od svojih ponajboljih izložbi, na kojoj su izložene brojne dokumentarističke ilustracije o događajima burnih 1848./1849. godinama, odnosno iz vremena slavnog hrvatskog bana Josipa Jelačića. Tri godine nakon održavanja izložbe, 2021. je na tu temu tiskana i istoimena knjiga, koja također donosi pravu raskoš dokumenata i ilustracija o tom dobu. Autori knjige su Drago Roksandić, Željko Holjevac, Filip Šimetin Šegvić i Nikolina Šimetin Šegvić, te uz njih nekoliko priloga i Ladislav Dobrica, Danijela Marjančić, Mirjana Jurić, Maja Pajnić, Ana Štimac i Tomislav Brandolica. Predgovor je napisao Dinko Čutura, ravnatelj Hrvatskog državnog arhiva, a kazalo imena sastavile su Iva Cvetkov i Samanta Paronić.

O značenju događaja koji su 1848. i 1849. potresli cijelu Europu, a također i hrvatske krajeve, autori već na početku citiraju hrvatskog novinara i povjesničara Josipa Horvata: »Prvi put nakon dugih vjekova te godine (1848.) hvataju Hrvati kao složan, potpun narod za žbice kola svjetske historije – ne kao pasivni gledaoci, već kao djelotvoran faktor. (...) 1848. početak je moderne, suvremene Hrvatske, godina rođenja hrvatske demokracije«. Kao i Horvat, autori ove knjige ističu prekretno djelovanje i značenje hrvatskoga vojskovođe i bana Josipa Jelačića.

Golema povijesna (arhivska) građa, prvenstveno iz Hrvatskog državnog arhiva, obrađena je i prikazana kroz 20 poglavlja: I. Hrvatska u Europi 1848. – percepcije i kolektivno pamćenje, II. Suprotstavljeni europski politički i kulturni ideologemi u »proljeću naroda«, III. Zakonski članci Ugarskog sabora vs. Narodna zahtijevanja, IV. Talijani 1848./1849. – »fare un quarantotto«, V. Ban Josip Jelačić Bužimski: stvaranje vođe naroda, VI. Ban Josip Jelačić Bužimski: između preporodnog vizionarstva i političkog pragmatizma, VII. Bansko vijeće i Državni sabor Trojedne Kraljevine (proljeće-ljeto 1848.), VIII. Bansko vijeće (jesen 1848. – jesen 1849.), IX. Hrvatski državni sabor 1848. – volja naroda i javno mnijenje, X. Reintegracija Kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije te reakcije iz Dalmacije, XI. Hrvatsko-slavonska vojna krajina na hrvatskom državnom saboru – između socijalnog reformizma i dinastičkog lojalizma, XII. Hrvatski državni sabor u Zagrebu 1848. – »to je vr(ij)eme ono u kome čine satovi što nisu bile kadre godine«, XIII. Uspon i pad austroslavizma, XIV. Hrvatsko-mađarski (ne) sporazumi u proljeće i ljeto 1848. – neizbježnost rata, XV. Habsburška pacifikacija Ugarske ili hrvatski i srpski rat protiv Mađara, XVI. Vojnokrajiške i civilne postrojbe u ratu za opstanak Habsburške Monarhije u Ugarskoj i Austriji 1848. i 1849., XVII. Dinastička smjena i promjena strategije – Franjo Josip I. i neoapsolutistička modernizacija, XVIII. Oktroirani ustav – pro et contra, XIX. Ruska intervencija u Ugarskoj ljeti 1849. – obesmišljena dinastička lojalnost, XX. Jesen 1849. godine u Europi i hrvatske percepcije.

Kao prilozi ovoj sintezi o prijelomnim događajima u Hrvatskoj 1848./1849. data je i studiozno izabrana kronologija svih važnijih događanja, te opis referentnih fondova i zbirki Hrvatskog državnog arhiva. Na kraju se nalazi obiman popis vrela i literature, pogovor urednika, te kazalo geografskih i vlastitih imena. Možemo zaključiti da ova knjiga predstavlja dosad najpregledniju popularno-znanstvenu, te svakako najbolje ilustriranu sintezu prekretničkih događanja u Hrvatskoj 1848./1849. godine.

Petar FELETAR

NAŠE ZLATNE RUKE – TRADICIJSKI I UMJETNIČKI OBRTI HRVATSKE, UR. PETRA SOMEK, HRVATSKA OBRITNIČKA KOMORA, IZDAVAČKA KUĆA MERIDIJANI, ZAGREB, 2022., 288 STR.

U povodu 170. obljetnice Hrvatske obrtničke komore, Izdavačka kuća Meridijani izdala je obimnu i izvrsno uređenu monografiju o tradicijskim i umjetničkim obrtima Hrvatske, sa studijama o povijesti hrvatskih cehova i obrtničkih komora. Knjigu je uredila Petra Somek, a autorski tim sastojao se od vrsnih hrvatskih povjesničara i etnologa: Dragutin Feletar, Nikola Cik, Ivanka Ivkanec, Katarina Bušić, Iris Biškupić Bašić, Maja Krstić, Arijana Koprčina i Ivan Šestan. Dokumentarno-umjetničke recentne fotografije uglavnom je snimio Saša Pjanić, te Jurica Galić Juka i Romeo Ibrišević. Stručni suradnici bili su Filip Mance i Matija Duić, a izvrstan dizajn dali su Petra Somek i Siniša Nikolić. Predgovor je napisao Dragutin Ranogajec, predsjednik Hrvatske obrtničke komore.

Na početku knjige uvrštena je prva obimnija studija akademika Dragutina Feletara o nastajanju, djelovanju i odumiranju cehovskih obrtničkih udruga u Hrvatskoj (s posebnim osvrtom na središnju i sjevernu Hrvatsku). Autor iz obimne literature i vrela donosi sustavni tekst o počecima udruživanja obrtnika u Europi i Hrvatskoj (pogotovo o djelovanju bratovština), zatim slijedi detaljni opis funkcioniranja cehova (razrađujući članke ili artikuluše brojnih cehovskih pravila – uglavnom iz Zagreba, Varaždina, Koprivnice, Križevaca, Čakovca i Legrada). U nastavku studije autor razrađuje povijesni razvoj cehova u Hrvatskoj od početka 16. do kraja 18. stoljeća, donoseći popise cehova i njihove godine osnutka za veći dio gradova i trgovišta kontinentalne Hrvatske. Razvoj cehova i bratovština na hrvatskoj jadranskoj obali dat je manje detaljno, samo s preglednim podacima. Studija završava razradom razvoja hrvatskoga obrta u 19. stojeću, kada je stasanjem građanskoga društva, te razvojem manufaktura i industrije, došlo do napuštanja cehovskog organiziranja (cehovi su ukinuti carskom naredbom 1872. godine).

Povjesničar Nikola Cik, uglavnom na temelju izvorne građe, razrađuje povijest Hrvatske obrtničke komore, koja slavi 170. godišnjicu osnivanja. Komora u Zagrebu osnovana je 1852. godine, što je bio rezultat velikih gospodarskih i društvenih promjena, uključujući i rastakanje cehovskih pravila i stega. Moderniji načini rada obrtnika i njihovo napuštanje cehovskih udruga, tražilo je nove oblike slobodnijeg udruživanja obrtnika, što je ostvareno osnivanjem komora i njihovih jedinica. Poglavlje donosi razvoj oblika organiziranja komore, s posebnim osvrtom na tradicijske i umjetničke obrte.

Pregled do danas očuvanih tradicijskih i umjetničkih obrta u Hrvatskoj uglavnom su napisale etnologije i kustosice iz Hrvatskog etnografskog muzeja u Zagrebu. Izabrani su uspješniji obrti, dakako sa svojom tradicijom i naslijeđenom opremom. Prikaz je koncipiran tako da su izabrani pojedini obrti prema materijalu koji koriste u svojem radu, a potom su u svakoj grupi navedeni primjeri dobre prakse iz uspješnih radionica. Tako su prikazani (s odličnim fotografijama i grafičkom prezentacijom) obrti: 1. Tekstil, koža, vuna, krzno, 2. Košarači pletari, 3. Staklo, keramika, kamen, 4. Metal, 5. Zlatari, 6. Drvo, 7. Papir, 8. Medičari i svjećari.

Posebno poglavlje posvećeno je obrtima koji izumiru: 1. Čizmari i opančari, 2. Kišobranari, 3. Klobučari, 4. Perjari, 5. Presvlačenje gumba i umjetno štopanje, 6. Filcanje vuna/runa, 7. Kotlari, 8. Urari, 9. Ugljenari, 10. Vapnari i 11. Užari. Na kraju je dat popis hrvatskih tradicijskih i umjetničkih obrta po županijama i gradu Zagrebu, koji su članovi Hrvatske obrtničke komore. Knjiga završava inspirativnim pogovorom Darka Varge, predsjednika Odbora za tradicijske i umjetničke obrte Hrvatske gospodarske komore, pod naslovom »Ova knjiga je čuvar kulturne baštine i hrvatskog identiteta«.

Petar FELETAR